

SARADNJA IVA JOVIĆEVIĆA SA OKUPATOROM (1942-1943)

Novak Adžić

Among the collaborators of the Italian and German occupiers in the war between 1941 and 1945, beside the Serbian Chetnik military and political structures, there were also numerous Montenegrin federalists. Ivo Jovičević, one of the ideologists of the Montenegrin Party, was a columnist (1941-1943) in the collaborationist newspaper "Glas Crnogorca" (Montenegrin Voice) issued in Cetinje. He wrote numerous propaganda articles against communists, partisans and the National Liberation Movement. In May 1945, Jovičević was convicted by the Military Court for collaboration with the occupier and sentenced to fifteen years of prison. However, he was pardoned after one year in prison.

Italijanska vojska je, u drugoj polovini aprila 1941. godine okupirala Crnu Goru. Tokom aprila i maja 1941. godine Italijani su uspostavili su vlast na najvećem dijelu njene teritorije. Među aktivnim protagonistima projekta obnove „nezavisne Crne Gore“, pod protektoratom rimske vlade i dvora i uz „zaštitu“ okupacionih italijanskih trupa, poput većine pripadnika Crnogorske stranke¹ (federalista), bio je i kontroverzni

¹ Iz rukopisa doktorske disertacije Novaka Adžića „Crnogorska stranka 1925–1945“.

crnogorski političar i publicista dr Ivan–Ivo Jovičević (rođen 1883 – umro 1965)².

Doktor pravnih nauka Ivan–Ivo Jovičević³, bivši konzul Kraljevine Crne Gore u Skadru (Osmansko carstvo) do izbijanja Balkanskog rata (oktobra 1912), a kasnije Generalni konzul Kraljevine Crne Gore u Ženevi (Švajcarska), spada u red onih prvaka Crnogorske stranke (federalista/zelenaša), koji su 1941. godine izabrali (i pristali) da budu kolaboranti italijanske okupacione vlasti, u projektu restauracije *suverene i nezavisne Kraljevine Crne Gore*. Jovičević je jedan od brojnih crnogorskih zelenaša, koji su, tokom i poslije Drugog svjetskog rata na jugoslovenskom prostoru (1941–1945), tvrdili i to kad su bili uhapšeni, isljeđivani u zatvorima i kad im se 1945. godine/ili i par godina potom, sudilo a sa ciljem da relativizuju i legitimiziraju svoju kolaboraciju sa okupatorima), da je ta, njihova, zelenaška, saradnja sa okupatorom bila u granicama *lične i nacionalne časti* i za *dobrobit* Crne Gore i *spas* njenog naroda. U tom smislu, između ostalih, dr Ivo Jovičević je bio angažovan politički, agitaciono i propagandno, od polovine aprila 1941. do kraja 1944. godine⁴.

U ovom tekstu, primarno ćemo se osvrnuti na Jovičevićev propagandni rad u svojstvu funkcionera zelenaškog pokreta (Crnogorske stranke/federalista) i to uglavnom na onaj dio od početka 1942. i prvih mjeseci 1943. godine, s tim što ćemo, manjim dijelom, prezentirati i neke fragmente iz njegove

² Vidi o dr Ivanu–Ivu Jovičeviću opširno: Dr Ivo Jovičević, *O ljudima i događajima – sjećanja jednog federaliste*, „Obod“, Cetinje, 1995. (priredili Vladeta Cvijović i prof. Nikola Jovičević).

³ Ivo Jovičević je doktorirao pravo u Ganu (Belgija).

⁴ Vidi više o tome: Mr Jadranka Selhanović, „Dokumenta o isljeđivanju dr Iva Jovičevića (1944)“, *Crnogorski anali*, Cetinje, decembar 2014, godina II, broj 7–8, str. 133–146.

Dr Ivan Ivo Jovičević

političke djelatnosti u vrijeme ratne (italijanske i njemačke) okupacije Crne Gore (1941–1945).

Početak 1941. godine, zelenaški („separatistički“) nacionalni i državotvorni pokret imao je jako uporište u pojedinim krajevima Crne Gore, naročito na prostoru Katunske nahije i uopšte cetinjskog okruga i stare (podlovcenske) Crne Gore. U brojnim selima Riječke nahije tada je bio snažniji od komunističkog⁵. U Štitarima i okolnim selima u Lješanskoj nahiji, u to vrijeme je bio *jak uticaj federalista, čiji reakcionarni dio – separatisti postaju – sve aktivniji*⁶, u vrijeme kada je nezavisnost Jugoslavije bila ugrožena naci-fašističkom opasnošću.

⁵ Vidi: Janko K. Lopičić, „Ratni dnevnik (1941–1942)“, knj. 1 Prosveta, Beograd, 1961, str. 16.

⁶ Ibidem, 17.

Pojedini istaknuti prvaci Crnogorske stranke pokušali su uključiti u planove oko obnavljanja nezavisne Crne Gore pod italijanskim kišobranom i neke istaknute komuniste. Tako je početkom maja 1941. godine dr Ivo Jovičević, član Crnogorskog Privremenog Komiteta, pismom pozvao Janka K. Lopičića da hitno dođe na Cetinje, radi dogovora „o uređenju Crne Gore“. Međutim, Lopičić se na to pismo nije obazirao⁷. Pojedini istaknuti federalisti namjeravali su, ali potpuno bez uspjeha, uključiti u svoje planove „obnove crnogorske nezavisnosti“ pod egidom Italije i istaknute crnogorske komuniste Blaža Jovanovića, Lazara Đurovića, Mirka Vešovića (predratnog građanskog političara), kao i poznatog cetinjskog komunistu Janka K. Lopičića. Planirali su da ih zajedno sa federalistima uključe u „Crnogorsku Vladu“, koja se namjeravala oformiti. Tu ponudu saopštio je dr Ivo Jovičević svom plemenu Janku K. Lopičiću, 28. maja 1941. godine, u neposrednom razgovoru s njim na Cetinju. Jovičević je Lopičiću nudio saradnju sa pripadnicima Crnogorske stranke i da bude postavljen za načelnika cetinjskog sreza⁸. Međutim, Lopičić je uspio, vještim manevrom, da izbjegne odgovor na tu Jovičevićevu ponudu. Učinio je to jer je bio komunista i zato što se energično protivio „separatističkoj“ politici koju su tada vodili crnogorski federalisti, koji su pristali da budu u službi italijanskih vlasti i civilnog visokog komesara grofa Serafina Macolinija. U pokušajima da se u projekat crnogorskih zelenaša i Italijana u pogledu restauracije crnogorske države uključe istaknuti prvaci KPJ iz Podgorice bio je, pored Jovičevića i drugih, aktivan i generalni sekretar Crnogorske stranke advokat Dušan Vučinić, ali to je okončano bez uspjeha.

Italijanske trupe na Cetinju aprila 1941. godine dočekali su članovi „Komiteta za oslobođenje Crne Gore“, na čelu sa bivšim

⁷ Ibidem, 35.

⁸ Ibidem, 44–45.

diploptom, opunomoćenim ministrom Kraljevine Crne Gore Jovom Mihailovim Popovićem, te advokatom Dušanom Vučinićem, generalnim sekretarom Crnogorske stranke, dr Ivom Jovičevićem, nekadašnjim generalnim konzulom Kraljevine Crne Gore i crnogorskim brigadirom Petrom Lomparom i drugima. Tako je 17. aprila 1941. godine formiran Privremeni Administrativni Komitet, u koji je ušlo 13 lica. Članovi Privremenog Crnogorskog Administrativnog Komiteta, formiranog po odobrenju Macolinija, bili su: Jovo Popović, predsjednik, Mihailo Ivanović, počasni predsjednik, te članovi Dušan Vučinić, inženjer Bogdan Ivanović (dotadašnji načelnik Tehničkog odjeljenja Banske uprave, blizak federalistima) dr Jovan Klisić, (dotadašnji načelnik Sanitetskog odjeljenja Banske uprave), brigadir Petar Lompar, federalista, dr Ivo Jovičević, federalista, dr Krsto Petrović, direktor Muzeja na Cetinju, Đuro Đurišić, učitelj, Ivo Radonjić, ordonans–oficir Kralja Nikole, Vaso Banović, posjednik i Đuro Popović, zanatlija⁹.

Intencija Privremenog Administrativnog Crnogorskog Komiteta bila je da predstavlja provizornu crnogorsku vladu i zato je u njemu izvršena dioba resora, položaja i funkcija. Tako je Jovo Popović bio njegov predsjednik i ministar spoljnih poslova, advokat Dušan Vučinić, ministar pravde, crkvenih poslova i prosvjete, inž. Bogdan Ivanović (brat Mihaila Ivanovića), ministar saobraćaja, pošte, telegrafa i telefona, dr Jovan Klisić, ministar za socijalnu politiku, narodno zdravlje i ishranu, dr Ivo Jovičević, ministar unutrašnjih poslova – policije, brigadir Petar Lompar, ministar finansija, trgovine i industrije i dr Krsto Petrović, ministar državnih dobara¹⁰.

⁹ Vidi o tome: Dr Radoje Pajović, *Kontrarevolucija u Crnoj Gori – četnički i federalistički pokret 1941–1945*, Obod, Cetinje, 1977, str. 51.

¹⁰ Dr Radoje Pajović, c. d. str. 52.

Međutim, grof Macolini je 5. maja 1941. godine rasformirao, zapravo, ukinuo Privremeni Administrativni Crnogorski Komitet. U svojstvu civilnog Komesara preuzeo je svu građansku vlast u Crnoj Gori. Na taj način prestali su da postoje, do tada formirani širom Crne Gore, i mjesni Privremeni Administrativni crnogorski Komiteti. Potom je civilni komesar grof Macolini 18. maja 1941. godine, umjesto dotadašnjeg Privremenog Administrativnog Crnogorskog Komiteta, naime-novao Savjetodavno Vijeće Crnogoraca (*Consulta*), čija je uloga bila, kako i sam naziv kaže, konsultativne prirode, dakle, bez mogućnosti donošenja bilo kakvih značajnih odluka, a kamo li onih krucijalnog karaktera. Grof Macolini je naredio da će Savjetodavno Vijeće Crnogoraca „davati mišljenje kada god se od njega to bude tražilo“. Komesar Macolini je bio kategoričan: „Savjet (Vijeće) ili pojedini član moći će biti upitan i o njegovom mišljenju povodom raznih pitanja administrativne prirode.“ Savjetodavno Vijeće Crnogoraca, kao organ konsultativnog karaktera, imalo je 6 članova. Bili su to: Mihailo Ivanović, počasni predsjednik, Jovo Popović, predsjednik, i članovi Petar Plamenac, Dušan Vučinić, dr Sekula Drljević i pop Simo Martinović, kao crkveni predstavnik. Macolini je za sebe zadržao diskreciono pravo da, kada se ukaže potreba, poveća ili smanji broj članova *Consulte*. Potom je Macolini krenuo u akciju instaliranja i etabliranja italijanske vlasti širom Crne Gore.

Među učesnicima (poslanicama) Petrovdanskog Crnogorskog sabora 12. jula 1941. godine, na kojemu je, pod egidom Italijana, civilnog komesara grofa Macolinija i italijanske vojske na čelu generalom Karlom Tućijem, proglašena „slobodna i nezavisna Kraljevina Crna Gora“ u „interesnoj sferi Rima“, bio je i dr Ivo Jovičević (koji je izabran za člana predsjedništva Sabora). O poslanicama Petrovdanskog sabora 12. jula 1941. godine postoje brojni i oprečni podaci i izvori. Jedan od poslanika Petrovdanskog Sabora komandir Todor Milov Borožan, s

Bokova, u svojim Memoarima (koji su sačuvani u manuskriptu) objavljuje spisak lica koji su dobili poziv da učestvuju u radu Petrovdanskog sabora i daje ga po azbučnom redu. Prema Todoru Borozanu „članovi crnogorskog Petrovdanskog sabora“ bili su:

Adžić Mihailo, narodni poslanik, Adžić Radivoje, barjaktar, Anđelić Živko, advokat, Anđelić Milosav, advokat, Aleksić Aleksa, oficir, Bulatović Bećir, kapetan, Bulatović Mihailo, komandir, Božović Batrić, Bojović Miloš, advokat, Banović Vaso, trgovac, Borozan Todor, komandir, Belović Hasif Sulejman, Vučinić Dušan, advokat, Vujačić Ilija, komandir, Vučković Stanko, profesor, Vojvodić Ljubo, poštanski činovnik, Veljić Mileta, oficir, Vukosavović Marko, učitelj, Vuksanović Savo, činovnik, Vučković Blažo, posjednik, Vujović Jovan, komandir, Vuković Vidak, pravnik, Grujović Đorđije, predsjednik opštine, Drljević dr Sekula, ministar, Drecun Đoko, komandir, Debelja Niko, načelnik sreza, Drljević Vučeta, advokat, Damjanović Ilija, komandir, Đurišić Đuro, učitelj, Đenilagić Mula Mustafa, Ivanović Mihailo, ministar, Jovićević Miloš, Jovićević dr Ivan, konzul, Kaščelan Niko, komandir, Kapičić Milo, profesor, Krivokapić dr Božo, advokat, Kovačević Petar, plemenski kapetan, Kršikapa Tomo, advokat, Koprivica Filaret, komandir, Lekić Stevan, komandir, Laković Mitar, komandir, Martinović proto Simo, Martinović Arso, apotekar, Mitrović Miro, novinar, Milić Đorđije, Mećikučić Hasan, Martinović Blagota, komandir, Mučalica Staniša, učitelj, Muzurović Ajro, trgovac, Niković Krsto, pravnik, Popović Jovo, ministar, Popović dr Stevan, ljekar, Pekić pop Luka, Perović Tunguz Danilo, profesor, Pejović M. Petar, plemenski kapetan, Radonjić S. Ivo, vojvoda, Radović Danilo, komandir, Saičić Milovan, penzioner, Turčinović Jovan, penzioner, Tomović Anto, profesor, Čelebić Savo, komandir, Čermak Marko, Šaranović Sulja, advokat, mitropolit Joanikije

Lipovac, sekretar Barske biskupije¹¹. U svojim memoarima, komandir Todor Milov Borožan navodi i da su od učešća na Petrovdanskom crnogorskom saboru odustali slijedeće ličnosti: Kažanegra Niko, oficir, Luketić Petar, Nikčević Luka, profesor, Petrović Pero, Petrović Krsto, Pavićević Vojin, potpukovnik, Radović dr Novica, Ščekić Radoje, trgovac.

Ovaj spisak, koji je ostavio komandir Todor Milov Borožan, a on je bio učesnik Petrovdanskog sabora, 12. jula 1941. godine na Cetinju, pa prema tome i neposredni svjedok svega što se tamo zbilo, trebalo bi da je prilično pouzdan, s obzirom na činjenicu da je on bio dobro obaviješten o tadašnjim prilikama i brižljivi hroničar tih događaja. Međutim, kako je i dr Novica Radović o tim zbivanjima bio minuciozno obaviješten, a kako on daje u izvjesnom smislu i nešto drukčije podatke o ličnostima koje su učestvovala na Petrovdanskom saboru, onda treba i imati minimalnu korektivnu rezervu u odnosu na pojedine ličnosti, sudionike Sabora, koje pominje Todor Borožan. Naime, u svojim zabilješkama Novica Radović navodi da su Deklaraciju odbili da potpišu: Petar Plamenac, dr Novica Radović, dr Krsto Niković, profesor Luka Nikčević, pravnik Pero Petrović, činovnik Krsto Petrović, major Ivan Pavićević, komandir Niko Kaščelan, Kosta Popović, posjednik iz Berana, i jedan Radojičić, isto posjednik iz Berana¹². Na osnovu ovoga da se zaključiti da poslanici Petrovdanskog sabora 12. jula 1941. godine nijesu bili dr Krsto Niković i komandir Niko Kaščelan, koje pominje Todor Borožan kao učesnike.

¹¹ Frano Čermak, sekretar Barske nadbiskupije na čijem se čelu nalazio od ranije, ali i tada (kao i kasnije) dr Nikola Dobrečić.

¹² Mr Slavko Burzanović, „Zapisnik sa isljeđenja Novice Radovića“, *Matica*, Cetinje – Podgorica, jesen/zima 2003, str. 292. Slavko Burzanović je u međuvremenu doktorirao.

Na temelju komparacije različitih izvora može se, ali ne sasvim sigurno, već uslovno, zaključiti da su ličnosti koje su odbile da učestvuju u radu Petrovdanskog sabora (iako su dobile poziv, pa su blagovremno zamijenjene) bili: Popović Krsto, general, Radović dr Novica, profesor i akademik, Petar Plamenac, pravnik i bivši ministar, Petrović Pero, pravnik, Petrović Krsto, činovnik, Nikčević Luka, profesor, Kaščelan Niko, komandir, Niković Krsto, doktor prava i sociologije, Kažanegra Niko, oficir, Luketić Petar, Pavićević Ivan, potpukovnik, Šćekić Radoje, trgovac, Rajković Vukale, komandir, Kosto Popović, posjednik, Radojičić, posjednik, Veljić Mileta, oficir Saičić Miladin, penzioner Kapičić Đuro, Vuletić Savo, profesor i bivši ministar, te Đoko Račić.

Prema nekim drugim podacima, iz četničkih izvora, manje pouzdanim, u čiju vjerodostojnost treba sumnjati, na petrovdansko zasjedanje Crnogorskog sabora stigli su i učestvovali u radu kao njegovi poslanici i ove ličnosti: Mirko Dragović, profesor i teolog, Radoje Radojević, učitelj, Miloš Vučinić, oficir bivše crnogorske vojske i bivši predsjednik podgoričke opštine, Mihailo Vicković, član Crnogorske stranke i predsjednik čekličke opštine, Savo Dubovičanin, penzioner, Pejović J. Andrija, bivši poručnik crnogorske vojske, Mitar Popović, bivši komandir crnogorske vojske i ađutant kralja Nikole, Bogdan Šaković, činovnik, Luka Jovanović, bivši oficir crnogorske vojske, Boško Agram, bivši oficir crnogorske vojske, Luka Adžić, učitelj i bivši oficir crnogorske vojske, Vlado Kusovac, bivši oficir crnogorske vojske i činovnik, Gavro Orlandić, član Crnogorske stranke, Raško Bešić, predsjednik cetinjske opštine, Risto Hajduković, bivši oficir crnogorske vojske, Petar Kovačević, bivši oficir crnogorske vojske, Novica Vujović, mesar, Pero, Niko i Bećo Dubovičanin, Vido Vuksanović, radnik, Milo Čelebić, radnik, Marko Ivanović, pekar, Luka Ivanović, mesar, Bogdan Ivanović, inženjer, bivši načelnik banske uprave i član

bivšeg Privremenog Administrativnog crnogorskog Komiteta i Andrija Živković, član Crnogorske stranke¹³.

Rano izjutra 12. jula 1941. godine organizatori i učesnici Petrovdanskog sabora su istakli na Dvoru kralja Nikole crnogorsku državnu zastavu, a njoj su „činile počast“ sa desne i lijeve strane dvije italijanske zastave. Sviralo je 120 italijanskih muzičara. Sabor je počeo rad u 10 sati, u zgradi Crnogorskog Kraljevskog pozorišta „Zetski dom“ na Cetinju¹⁴.

¹³ Ove ličnosti kao učesnike Petrovdanskog Sabora pominje Stevan Vučetić (pseudonim Stevana Rajkovića) u knjizi „Građanski rat u Crnoj Gori 1941–1945“, koja je objavljena u SAD, 1947. godine.

¹⁴ *Glas Crnogorca*, br. 9 od, 13. jula 1941. godine, u članku pod naslovom „Crnogorski Sabor proglasio je slobodnu i nezavisnu Kraljevinu Crnu Goru“, opisuju čitav tok svečanog zasijedanja Crnogorskog sabora, 12. jula, u dvorani Zetskog doma, navodeći sljedeće: „Crnogorski narod je danas doživio dan, koji će ostati nezaboravan, a možda i najznačajniji, u njegovoj nacionalnoj istoriji. Vjerni svojim tradicijama, ti ponosni i gordi gorštaci, koji su vjekovima znali, junačkim srcima, da se suprostave neprijatelju, u nejednakoj borbi, umjeli su da sačuvaju vjeru u bolju sudbinu, koja ih je danas podarila najvećim danom: slobodom, pravdom i nezavisnošću. Crna Gora, iščauarena iz jedne kolijevke satkane vrlinama, dostojih najvećeg priznanja i najveće muškosti, stupa danas visoka čela, svjesna svoje sigurne budućnosti, sigurna da ima uza se iskrena, moćna i plemenita prijatelja, veliku Fašističku Italiju, koja danas oružjem u ruci vodi svetu borbu za prava naroda. Slobodna Crna Gora novi je dokaz iskrenosti te borbe, koju je Duće pokrenuo pred dvadeset godina, da bi uništio sramne plodove Vesalja. Oslobođena od neprijateljskog jarma, juče, svečanim činom udarila je osnove obnovi svoje države i izrazila želju stupanja crnogorske Nacije u akcionu sferu Rima. Vaskrsla Crna Gora obnovila je ovim istorijskim svečanim činom ostavštinu svoga prvoga Kralja. Cetinje, istorijska prijestolnica crnogorske države, ustala je danas, zorom, uz zvonjavu zvona. Zastave su se vile na svim kućama i nadleštovima, i mada je jutro bilo kišno zeleno–siva uvala podno cetinjskih gora, oživjela je nobičnim šarenilom boja.

Zasjedanju Petrovdanskog crnogorskog sabora su prisustvovali civilni komesar grof Serafino Macolini, komandant italijanske divizije *Mesina* general Karlo Tući, kao i drugi italijanski vojni predstavnici i civilni funkcioneri. Predsjedništvo Petrovdanskog crnogorskog sabora činili su: dr Sekula Drljević, Jovo Popović, prota Simo Martinović, Dušan Vučinić, Tomo Kršikapa, dr Ivo Jovičević i Mihailo Ivanović, koji je izabran za predsjednika Sabora. Sekretar Sabora bio je Staniša Mučalica.

Narod, koji se okupio oko pozorišta, stare zgrade u kojoj je zasijedao Sabor, ozarena lica iščekivao je početak svečanosti. Tačno u 10 sati, u pozorištu, u kome su već bili sakupljeni pretstavnici cijelog crnogorskog naroda, izabrani između književnika, umjetnika, naučnika i ljudi koji su dali mnogostrukih dokaza za ideju crnogorstva, započelo je svečano zasijedanje Sabora. Pred pozorišnom zgradom nalazile su se dvije kompanije Crnih košulja, 18. divizije *Mesina* sa muzikom. U času kada je Nj. E. Visoki Komesar za Crnu Goru, grof Serafino Macolini, silazio sa svojom partnjom iz zgrade bivše Banovine, kompanije u stavu mirno, odavale su počast, a u isto vrijeme muzika je intonirala *Dovinecu*. Visoki Komesar pošto je izvršio smotru počasnih četa i pošto je pozdravio emblem kompanija, uputio se u pratnji brigadnog generala, komandujućeg jedne divizije, g. Tući-ja, u pozorišnu zgradu, pozdravljen aklamacijom sabora i naroda, koji je, uz pretstavike italijanskih vojnih i civilnih ličnosti dupkom ispunio pozorište. Crnogorske i italijanske zastave prekrivale su ložu i pozornicu, koje su, uz ponosne nošnje narodnih pretstavnika, davale raskošni izgled bogato rasvijetljenoj dvorani. Ulazak ekselencije Macolinija pozdravljen je produženim aplauzima i poklicima Italiji i Crnogorstvu. Zasjedanje Sabora, koje je odmah zatim otvoreno, započelo je objavljnjenjem rada Sabora od strane pretsjednika g. Mihaila Ivanovića, velikog crnogorskog patriote, starog i vjernog saradnika Kralja Nikole. Riječ je zatim uzeo zvanilčni saborski govornik, isto tako stari saradnik kralja Nikole i dva puta Ministar Kraljevine Crne Gore g. Sekula Drljević“, piše, uz ostalo, „Glas Crnogorca“ u svom izvještaju na prvoj stani.

Za predsjednika Petrovdanskog crnogorskog sabora izabran je Mihailo Ivanović, a „zvanični saborski govornik“ bio je član Predsjedništva sabora i Savjetodavnog vijeća Crnogoraca, ideolog i faktički vođa Crnogorske stranke i bivši crnogorski ministar, dr Sekula Drljević. Kratak pozdravni govor održao je i Mihailo Ivanović.

Poslije govora Sekule Drljevića, predsjednik Savjetodavnog vijeća Crnogoraca i član predsjedništva Sabora, Jovo Popović, crnogorski diplomata iz doba nezavisne Knjaževine i Kraljevine Crne Gore, pročitao je Deklaraciju Petrovdanskog sabora, praćen aplauzima. Ona glasi:

Crnogorski Sabor koji se sastao na Cetinju na Petrovdan 12. jula 1941. godine, u ime Crnogorskog naroda, kao vjerni tumač njegovih želja i njegove volje daje ovu

DEKLARACIJU:

I. Okupacija Crne Gore od strane Srbije, koju je protivno volji Crnogorskog naroda prihvatila tzv. Velika Narodna skupština u Podgorici svojom odlukom od 26. novembra 1918. godine prestala je.

II. Stavljeni su van snage: režim koji je bio stvoren u Crnoj Gori od bivše Kraljevine Jugoslavije i dinastije Karađorđevića. Vidovdanski Ustav i Ustav od 3. septembra 1931. godine, koji su potjecali od pomenutog režima, ukinuti su.

III. Proglašava se suverena i nezavisna Država Crna Gora u obliku Ustavne Monarhije.

IV. Crnogorski sabor izjavljuje da su svi Crnogorci blagodarni fašističkim Oružanim Silama, čijom se zaslugom ostvarilo oslobođenje njihove Domovine i sjećajući se uskih veza koje postoje između dinastije Petrović Njegoš i Italijanskog Kraljevskog Doma, sa povjerenjem u djelo obnove dato uvijek i svuda od Dučea i od fašističke Italije – riješeni da sjedine život

i sudbinu Crne Gore sa sudbinom Italije, uspostavljajući sa njom veze uske solidarnosti. Naknadno će se pristupiti sklapanju sporazuma između Crne Gore i Italije, prožetim duhom ove solidarnosti i saglasni ulasku Crne Gore u akcionu sveru Rima.

V. Crnogorski sabor, u pomanjkanju nosioca Vrhovne vlasti šefa Države, riješio je da uspostavi kraljevsko namjesništvo i da umoli Njegovo Veličanstvo Italijanskog Kralja i Cara da blagoizvoli odrediti Namjesnika Kraljevine Crne Gore koji će proglasti Ustav¹⁵.

Većina vođstva Crnogorske stranke (dr Sekula Drljević, Mihailo Ivanović, Dušan Vučinić, Jovo Popović, Petar Plamenac, dr Novica Radović, dr Ivo Jovićević, Milivoje Matović itd), nijesu odobravalu 13–julski ustanak u Crnoj Gori, jer im je pomrsio račune i *de facto* poništio deklaraciju usvojeanu dan ranije na Petrovdanskom saboru na Cetinju u uspostavi „slobodne i nezavisne Kraljevine Crne Gore“.

Protiv 13. julskog ustanka 1941. godine, podignutog u Crnoj Gori, koji je bio svijetli oslobodilački i antifašistički narodni ustanak, te njegovih ciljeva, namjera i posljedica, energično i otvoreno protiv komunista i NOP–a istupio je sa Cetinja 26. februara 1942. godine vlastitim autorskim tekstom, objavljenim u kolaborantskoj štampi, jedan od prvaka zelenaške Crnogorske stranke dr Ivan–Ivo Jovićević. On je smatrao nerazumnim i protiv interesa Crne Gore podizanje 13. julskog ustanka i osuđivao je ustaničku oružanu akciju tada povedenu protiv italijanskog okupatora. Smatrao je, kao saradnik Italijana, zagovornik odluka Petrovdanskog sabora, čiji je bio aktivni učesnik 12. jula 1941. godine i sljedbenik italijanske okupacione vlasti, da je, kako sam kaže, „oduzeta pamet“ onim Crnogorcima koji su uzeli puške u ruke 13. jula 1941. godine, tvrdeći da je ustanak nanio ogromne i nesagledive štetne posljedice Crnoj Gori i crnogorskom narodu.

¹⁵ *Ibidem.*

Oštrim riječima, pokazujući privrženost italijanskoj okupacionoj vlasti, dr Jovičević kritikuje, preko stranica kolaborantskog „Glasa Crnogorca“, ustanike u Crnoj Gori, koji polovinom jula 1941. godine, kako piše, *napadoste, iza busija, dobroćudne i miroljubive italijanske vojnike, bez nužde, bez potrebe i bez ikakvog izgleda na ma kakav pozitivan uspjeh. Posljedice toga vašeg bezumnog napada bile su užasne za Crnogorski narod, a evo zašto: stotine Crnogoraca izgiboše, a među njima i žene i деца i starci i stotine drugih propadaju po zarobljeničkim logorima, a stotine trećih po raznim tamnicama. Arnauti zauzeše crnogorsku zemlju, a glad je razjapila svoje strašne čeljusti i ona će kroz koji dan početi da guta i staro i mlado, jednom riječju vi zariste nož u utrobu svoje rođene majke, namučene Crne Gore, i radite na tome da nesrećni narod crnogorski u grob položite*¹⁶. Obraćajući se organizatorima, vođama i učesnicima 13. julskog ustanka Ivo Jovičević ih, u nastavku teksta, žučno prekorijeva i optužuje za brojna „nedjela“, pritom veličajući Italiju i guvernera Birolija za „blagorodnost“ i „milosrđe“. U nastavku teksta dr Ivan–Ivo Jovičević piše: *Vidite li sve ove užase koje počiniste samima sebi i svojem narodu. Prema vašem neprestanom rušilačkom radu da se zaključiti: da vi ništa ne vidite, da ništa ne osjećate, nego da je vašim dušama zavladao duh demona i vašim razumom nihilističko bezumlje. Evo zašto:*

U namjeri da se prestane sa prolivanjem krvi po Crnoj Gori i da se u zemlji uspostavi mir i red kako bi se pristupilo pozitivnom radu, Njegovo Veličanstvo Kralj Italije, preko Njegove Ekselencije guvernera Crne Gore, blagoizvolio je pružiti vam jedno velikodušno pomilovanje.

I u mjesto da ste iskoristili tu zgodnu priliku, vi ste produžili vaš sumanut posao, ubijajući i dalje italijanske vojnike, viđene

¹⁶ Dr Ivan Jovičević, „Jedna poruka“, *Glas Crnogorca*, Cetinje, godina I, broj 3, 15/28. februara 1942, str. 1.

Crnogorce, pa čak i babe, terorišući istoremeno, na razne načine, sve one koji ne odobravaju vaše postupke, a oni se odobriti ne mogu, pošto su to postupci potpuno pomanitalih ljudi. Međutim, sva zla i narodne nesreće koje do sada prouzrokovaleste nijesu ništa pri zlu i nesrećama, koje će nastupiti kroz kratko vrijeme, ako ne položite oružje, jer će mnogobrojne trupe italijanske vojske da uspostave mir i red u zemlji, navaliti sa svih strana da pale sela, da ubijaju s reda i krivce i nevine, jer oni neće znati, niti mogu znati ko su krivci a ko nevini. Dogodiće se mnogobrojni strašni slučajevi kao onaj što se je desio tu skoro na Šindun t.j. ubijanje nevinih ljudi, žena i dece, tako da će pohod Čuprilića ostati u istoriji blijeda slika velike narodne nesreće naspram pohoda koji će otpočeti kroz kratko vrijeme.

U ovom kaznenom vojničkom pohodu sva će sela izgorjeti u plamenu, sva stoka biće zaplijenjena, a mnogobrojno groblje prosuće se po namučenoj Crnoj Gori među kojima će se sigurno nalaziti i vaši grobovi. Ono pak od nesrećnog naroda što umakne ognju i maču neće umaknuti neminovnoj gladi i tako će po selima crnogorski narod potpuno propanuti vašom krivicom. Pa kad je ovako, i kad je jasno da ste bitku izgubili – a ona je bila izgubljena i u samom početku vaše lude akcije, jer je ustala slamka protivu moćnog vihora – onda obustavite odmah svaku akciju, položite oružje i vratite se na svoje domove, spasite svoje glave i svoj narod od konačne propasti.

Cetinje, 26.april 1942.

D–r I. Jovičević¹⁷.

¹⁷ *Ibidem*, str. 1–2. Datum nastanka ovog članka koji je oštampan u originalu je tehnička greška. Realan datum je 26. februar 1942. ili eventualno mjesec ranije, jer je pomenuti broj *Glasa Crnogorca* izašao krajem februara – po novom kalendaru – iste godine.

Dr Ivan–Ivo Jovičević je, u propagandnoj djelatnosti, uskoro nastavio u istom stilu i smislu. Meta njegovih javnih napada bili su komunistički revolucionari i partizanska narodnooslobodilačka antifašistička oružana, ustanička i politička borba i njene manifestacione konsekvence. Zelenaš (federalista) dr Jovičević (koji je, pored toga što je bio antikomunistički, antipartizantski i antirevolucionarno nastrojen, bio i izraziti protivnik bjelaške i četničke velikosrpske monarhističke ideologije i politike pukovnika/generala Draže Mihailovića i njegovih vojnih komandanata i političara u Crnoj Gori) objavio je 7. marta 1942. godine u „Glasu Crnogorca“ članak pod naslovom „Druga poruka“, u kojemu iznosi crne slutnje *da se narod crnogorski nalazi pred konačnom propašću, ako se u zemlji ne uspostavi mir i red*¹⁸. Za Jovičevića, uspostava mira i reda u Crnoj Gori *bilo milom, bilo silom*¹⁹ je nasušna i akutna potreba za opstanak Crne Gore, jer će, kako tvrdi, ako se to pod hitno ne učini *Crna Gora izgorjeti u plamenu*²⁰. Potencira da su komunisti *zlo domaće* i da se treba izvršiti radi *spasa naroda* pacifikacija Crne Gore, te navodi da je situacija jasna i očigledna u pogledu uspostavljanja *reda i mira* u zemlji, te da ona ne ostavlja previše prostora za razne izbore, već počiva, po njemu, na tome: *Ili mi Crnogorci da umirimo našu zemlju ili da je umiri italijanska vojska te nam ostale da izaberemo jedno ili drugo*²¹. Jovičević navodi da to treba učiniti *sa što manje potresa i nesreće za narod*²² i predlaže da je bolja i

¹⁸ Dr Ivan Jovičević, „Druga poruka“, *Glas Crnogorca*, Cetinje, godina I, 22. februara/7. marta 1942, broj 4, str. 2.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Ibidem*.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

povoljnija opcija u tom smislu za narod da taj posao obave sami Crnogorci, jer bi se u tom slučaju izbjegle brojne lične i imovinske žrtve, stradanja i štete, a, kako lično autor teksta projektuje, u tom slučaju bi italijanske vlasti *pomogle narodu u namirnicama, te bi se narod spasio od velikog zla: napasti, nasilja i gladi*²³. U nastavku teksta dr Ivan Jovićević obrazlaže da bi bilo bolje i korisnije da „red i mir“ u zemlji uspostave sami Crnogorci, te dodaje da, u tom slučaju *n jedna kuća ne bi bila zapaljena, ni jedna nevina osoba ne bi postradala – već bi jedino krivci bili kažnjeni po zasluži, pošto se mi Crnogorci međusobno dobro poznajemo, pa znamo: ko su pravi krivci, a ko nevini – a ni najmanja privatna svojina ne bi bila oduzeta. Osim toga svi zatočenici po logorima i tamnicama, iz opština u kojima bi se red uspostavio, došli bi odmah svojim domovima, a italijanske vlasti dale bi potrebne namirnice te bi se narod spasio od velikog zla: napasti, nasilja i gladi. Sad da vidimo kako će se u Crnoj Gori uspostaviti red ako se naredi italijanskim trupama da one izvrše taj zadatak? Red i mir uspostaviće se onako kako sam naglasio u predašnjem članku a naime: ognjem, mačem i glađu. Što se pak tiče zarobljenika po logorima i tamnicama oni nigda svoga doma vidjeti neće!*

Situacija je dakle jasna: ili mi Crnogorci da umirimo našu zemlju ili da je umiri italijanska vojska te nam ostaje da izaberemo jedno ili drugo. Sad zavisi od nas samih hoćemo li spasti što se spasti može ili ćemo dozvoliti da narod crnogorski bude potpuno istrijebljen? Ja mislim pak da je dužnost svakojeg Crnogorca da se stavi u službi svojega naroda i da ustane protivu velikoga zla domaćega, bez obzira na lične zađevce, na lične ambicije, na antipatije i t.d.

Situacija je tako ozbiljna i tako strašna da mi moramo zaboraviti na sve osim na to da moramo, u što kraćem vremenu,

²³ Ibidem.

uspostaviti red i mir u zemlji jer ako to ne uradimo svi ćemo zajedno propasti. Pa kad je ovako, na noge Crnogorci, radi svoga spasa.

Sa bolom u duši ja pišem ove redove, jer je nastupilo užasno vrijeme da ubija brat brata, otac sina, i sin oca, ali se mora za spas naroda i na osnovu one narodne izreke koja glasi: „iznad glave i oca po glavi!“ A, ko dovede do ovog užasnog i najstrašnijeg momenta u našoj slavnoj istoriji naka bude proklet i od Boga i od ljudi!.

D–r I. Jovičević²⁴.

Ivan–Ivo Jovičević je pisao da je 13. jul 1941. godine „zli“ i „baksuzni“ datum u savremenoj istoriji Crne Gore. Kao evidentni protivnik i neprijatelj komunista i NOB–a i ustaničkog oslobodilačkog vala u Crnoj Gori, koji je otpočeo 13. jula, a privrženik i lojalan politici italijanskog okupatora, zagovornik uspostave „nezavisne Crne Gore“ pod italijanskim protektoratom, kao marionteske države, on je postao jedan od vodećih propagandista crnogorskih zeleniša u to vrijeme, koji je naglašavao da je *13. juli 1941. godine bio najnesrećniji datum u istoriji Crne Gore, jer je slučajno toga dana odjeknula nesrećna puška crnogorska i prouzrokovala ovo veliko narodno zlo kojega danas svi preživljavamo*²⁵. U daljem tekstu dr Jovičević elaborira, manifestujući otvoreno svoj kolaboracionizam i odanost okupatoru: *A međutim da nije odjeknula ona nesrećna puška crnogorska – blagodareći iskrenoj ljubavi italijanskog Kralja i kraljice kao god i prijateljskoj naklonosti italijanskog naroda da mi – Crnogorci mogli smo prebroditi ovu veliku svjetsku krizu u potpunom miru, pa čak i u blagostanju tako da nam zavide svi pokoreni narodi i mali i veliki. Jest, ali nije dao đavo koji se uselio u duše izvjesnog broja*

²⁴ *Ibidem.*

²⁵ Dr Ivan Jovičević, „Treća poruka“, *Glas Crnogorca* (vanredno izdanje), Cetinje, godina I, broj 5, 25. februara/10. marta 1942, str. 1.

crnogorskih izroda pa se dogodi sasvim obratno, baš po onoj narodnoj. „Evo ti ga robe! Neću ti ga bože!“ I od toga zlosrećnog dana, vi Crnogorci, koji uzeste dobrovoljno ili na silu puške u ruke da ubijate Italijane i svoju braću Crnogorce, – nalazite se pod komandom biogradskog Jevrejina Moša Pijade njegovih komesara, crnogorskih izroda, većinom propalih studenata i gimnazista, među kojima ima i Lombrozovih tipova to jest rođenih zlikovaca. O koliki moralni pad i kolika grdna sramota, ne samo za vas, nego za svu Crnu Goru! Osim toga nalazeći se neprestano pod terorom komesara vi ste živjeli kao miševi u tikvi te do vas nisu mogla stizati nikakva istinita obaviještenja. Tek tu skoro od kako je počeo da izlazi Glas Crnogorca, koji se je, na žalost kasno pojavio, ali opet bolje i negda nego nigda, vi ste počeli dobivati istinite izvještaje o događajima u zemlji i van nje, a sve ono što su vam pričali Moša Pijade i gospoda komesari bile su samo obične laži i ništa drugo. Oni su vam na primjer pričali da su Rusi potukli njemačke armije i stigli na Dunav, da su Italijani i Njemci potučeni u Africi, da su sile Osovine pred konačnu propast usled toga što je, tobož, izbila komunistička revolucija u Njemačkoj i Italiji i t.d. i t.d. A međutim, ne samo da Rusi nijesu potukli njemačke vojničke sile nego ih nisu ni načeli, dok u Africi, na protiv Italijani i Njemci potukli su Engleze i proćerali ih nekoliko stotina kilometara put Egipta. Što se pak tiče Japanaca, oni su, za nekoliko dana zauzeli Singapur, najjaču tvrđavu na svijetu, i tim zauzećem otvorili kapiju za put koji vodi u Indiju, najveću i najbogatiju englesku koloniju, a osim toga oni osvajaju i druge engleske posjede na Dalekom Istoku. Iz svega ovoga proizilazi dakle da se sile Osovine danas nalaze u mnogo boljem i čvršćem položaju nego što su se igda ranije od početka rata nalazile. A ona izmišljena komunistička revolucija nije ništa drugo nego plod lažne mašte Moša Pijade i drugova pošto o njoj naravno niko i ne pomišlja iz prostog razloga što narodi koji rat dobivaju ne dižu revolucije, nego dižu oni narodi koji rat gube.

Kakvo je pak stanje u našoj nesrećnoj zemlji, njega ja mislim i sami vidite! Vi vidite da Crna Gora vašom krivicom, gori postepeno u plamenu. I da ne bi sva izgorela ja vam šaljem poruku, vama crnogorskim seljacima, vama koji nigda niste bili komunisti, vama koji ste obmanuti, koji ste na podli način, prevareni ili nasilno u šumu odvedeni, da se osvijestite i odvojite od onih koji vas na zlo navedoše. Vi to možete uraditi pošto ste u većini, pa kad je tako razvite, crnogorski krstaš barjak i hitajte da se pridružite crnogorskim patriotima koji su stupili pod krstaš barjak da spasavaju zemlju od propasti.

Ako postupite prema ovoj poruci vi ćete spasiti svoje živote, svoje porodice i svoje imanje. Ostanete li pak i dalje u društvu sa drumskim razbojnicima konačno ćete propasti i vi i vaše porodice i vaše imanje pa sad radite kako god hoćete. Dr I. Jovičević.²⁶

„Crnogorska nacionalna komanda“, na čelu sa brigadirom/generalom bivše crnogorske kraljevske vojske Krstom Popovićem²⁷ oficijelno je formirana na Cetinju 10. marta 1941. godine, mada su se zelenaši oko njega još od ranije okupljali, organizovali i sinhronizovano djelovali. Ljeta 1942. godine formirana je Lovćenska brigada. Komandant Štaba bio je general Krsto Popović, njegov zamjenik general Ivan Bulatović, načelnik štaba pukovnik Blažo Marković, zamjenik načelnika štaba pukovnik Risto Hajduković, ađutant štaba pukovnik Vukale Rajković, šef za propagandu novinar i publicista

²⁶ *Ibidem.*

²⁷ Krsto Z. Popović je u čin brigadira crnogorske vojske, po slovu zakona o ustrojstvu vojske Knjaževine/Kraljevine Crne Gore iz 1910. godine, proizveden 27. jula 1921. godine, odlukom /dekretom/ukazom/ Crnogorske vlade u egzilu, na čijem se čelu nalazio divizijar i Milutin M. Vučinić i njenog, resornog, Ministarstva vojnog, tako da je Popović bio crnogorski, a ne italijanski brigadir/general.

Milivoje Matović, šef za štampu, finansije i propagandu i politički savjetnik komandata potpukovnik prof. dr Novica Radović, a među brojnim članovima Štaba bio je i major dr Ivan–Ivo Jovićević²⁸. Nešto kasnije Lovćenska brigada je reorganizovana i imala je politički odbor sastavljen od najbližih saradnika Krsta Popovića iz redova dijela funkcionera Crnogorske stranke, a to su bili: prof. dr. akademik Novica Radović, bivši ministar spoljnih poslova Crne Gore Petar Plamenac, advokat dr Božo Krivokapić, dr Ivo Jovićević i drugi.

Jedan od ključnih stubova antikomunističke propagande, iz redova Crnogorske stranke (zelenasha) tokom 1942. godine bio je dr Ivan–Ivo Jovićević. On je aprila 1942. godine pisao da je komunistička revolucionarna crnogorska omladina iz NOP–a, uronila u *kolektivno ludilo, što se da zaključiti iz svega onoga što je ona na djelu pokazala u toku ovo nekoliko mjeseca njihovog sumanutog djelovanja*²⁹. Po Jovićeviću *cio rad* komunisti u Crnoj Gori tada se sastojao, pored ostalog, i u tome da oni navodno *ubijaju sve one koji nijesu odobravali takav njihov životinjski život i poredak*³⁰. Jovićević je tada zastupao stav da se sa komunističkom omladinom treba batinom obračunati i u tom smislu navodi: *Što se pak tiče nas Crnogoraca ja mislim da drugog načina nema osim onoga kojega je primjenjivao knjaz Danilo sa svojom čvrstom ali pravednom toljagom*³¹.

Dr Ivo Jovićević je pisao, tokom avgusta 1942. godine, protiv komunističke revolucionarne akcije i NOB–a, njenih pripadnika i podržavalaca u Crnoj Gori. Kritikovao je posebno pripadnike

²⁸ Krsto Popović, *Spisak štaba* (nedatirano), iz arhivske zaostavštine Krsta Popovića u privatnom posjedu.

²⁹ Dr Ivo Jovićević, „Dvije škole“, *Glas Crnogorca*, Cetinje, godina I, broj 12, vanredno izdane, 1/14. aprila 1942, str. 2.

³⁰ *Ibidem*.

³¹ *Ibidem*.

seljačkog staleža u Crnoj Gori, imputirajući im, iz vlastitog ideološko-političkog rakursa i percepcije, da su *zalutali Crnogorci*³² i da su od strane komunista *povedeni stranputicom*, odnosno, da su krenuli *u neizvjesnost i avanture*. Tvrdio je on da su oni, koje kritikuje, postali objekat komunističke propagande i njenih *fantastičnih priča*. Isticao je da je, što se svjetskih bojišta tiče, takva situacija *da su ruske armije daleko od granica Crne Gore*³³, te da *engleske armije neće nigda stupiti njihovim nogama na crnogorsko zemljište*³⁴. Jovičević poručuje *zalutalim Crnogorcima* da ih komunisti i *agenti Londona* obmanjuju i vode u ćorsokak, te da su oni *utopljenici* koji se *hvataju za pjenu*³⁵. Njihovu djelatnost, *agenata Londona i Moskve*, smatrao je izuzetno štetnom i pogubnom po interese i opstanak Crne Gore i njenog naroda. Crnogorske seljake poziva da se vrate na *pravi put* i da dođu do *zdravog razuma*. Smatra da se trebaju isključivo orijentisati ka Crnoj Gori i trebaju biti *Crnogorci i ništa drugo*³⁶. Jovičević pokazuje svoje opredjeljenje i privrženost Italiji i njenom okupacionom sistemu u Crnoj Gori, navodeći: *Naša sudbina je vezana za sudbinu italijanskog naroda i jedino pomoću Rima mi možemo doći do mira, do reda i do blagostanja*.³⁷

Taj tekst dr Iva Jovičevića glasi u cjelini:

„Ko na brdu ak' i malo stoji
Više vidi no onaj pod brdom“

Njegoš.

³² Dr Ivan Jovičević, „Poruka zalutalim Crnogorcima“, *Glas Crnogorca*, Cetinje, godina I, broj 44, 9/22. avgusta 1942. str. 2.

³³ *Ibidem.*

³⁴ *Ibidem.*

³⁵ *Ibidem.*

³⁶ *Ibidem.*

³⁷ *Ibidem.*

Na osnovu ove mudre izreke uzimam slobodu da vam rečem da ja više vidim, sa timora ovog malog crnogorskog brdašca, na kojemu stojim, ne malo, ne od juče, već dvadeset i pet godina, nego li vi crnogorski seljaci. Pa, na osnovu iskustva i svega onoga što vidim sa timora ove krvave crnogorske stijene, ja vam govorim iskreno i otvoreno da ste zalutali, isto onako kao što su zalutali i oni crnogorski seljaci, koje stranputicom povedoše komunisti, usljed čega vam i upućujem ovu poruku. Ona je upućena vama crnogorski seljaci, vama koji ste krenuli u neizvjesnost, u avanture. Jer oni koji vas vode tim putom pokazuju vam prstom jednu pustinsku fatamorganu, jednu običnu maglu na Garču. A ta fatamorgana, ta magla na Garču to je propaganda da će Engleska dobiti rat. Takve priče slične onima iz Hiljadu i jedne noći, pričali su seljaci i komunisti, pa su u te fantastične priče oni povjerovali, na veliku njihovu nesreću. Sad pak vide, kao što i svi vidimo da su ruske armije daleko od granica Crne Gore i da se one svakog dana sve više udaljavaju. Do, sad su u to uvjereni, ali, na žalost prekasno. Tako isto uvjerit ćete se i vi da engleska armija neće nikada stupiti njihovim nogama na crnogorsko zemljište. Ali se bojim da do toga saznanja ne dođete prekasno, kao što su prekasno došli do saznanja odnosno neuspjeha ruskog oružja oni koji su sigurno vjerovali u pobjedu ruskih armija.

Razumijem agente Londona, koji vas vode tom stranputicom, jer su oni utopljenici, pa se hvataju za pjenu, kao što kaže narodna izreka. Razumijem njih i usljed toga što su im se prevrnuli vagani, puni negda svakojake đakonije, pa se dovijaju na razne načine, da bi im se opet napunili, bez obzira na to kakve će im biti posljedice za narod toga njihovog rada. Da, razumijem ja njih vrlo dobro, jer se mi odavno vrlo dobro poznajemo, ali ne razumijem vas crnogorske seljake. Ne razumijem što vam hoće to da se kačite za mrtvačka kola, pa se u čudu pitam, đe je vaš zdravi razum?! Izar vam nije iskustvo ulilo pamet u glavu? Zar

nijeste vidjeli kako prođoše nesrećni crnogorski seljaci, pod vođstvom agenta Moskve? I zar ste i vi krenuli da rgnete nož u krvavu utrobu svoje rođene majke Crne Gore, pod sugestijom avanturista i tuđinskih agenata, kao što uradiše sumanuti komunisti. Nećete, ni dâ bog, ako nijeste potpuno izgubili zdrav razum. A ko god posjeduje i najmanje zdravog razuma, ko ima oči da vidi i uši da čuje, taj mora uvidjeti da će Engleska rat izgubiti i to na ruskom frontu. Eto zato vam upućujem ovu poruku, pozivajući vas da, na vrijeme, napustite stranputicu i da okrenete pravim putom, to jest da dođete do zdravog razuma. Ada biste došli do zdravog razuma vi morate odbačiti sve nerazumne sugestije, sve strane propagande i sve ostalo, pa nataknuti crnogorsku kapu, onu kapu vaših slavni predaka, i napojiti vašu dušu na besmrtnom istočniku crnogorskog genija. Jednom riječju postanuti Crnogorci i ništa drugo. Postanuti Crnogorci, jer vi drugo prvenstveno i ne možete biti, pošto je Crna Gora vaša majka od iskona. I ona jedina prigrliće, iskreno i sa božanstvenom materinskom ljubavlju, na njene okrvavljene grudi, koje okrvaviše tuđi agenti i neprijatelji njene slobode, sve svoje vjerne sinove.

Pa kad je ovako ja vas pitam da li je logično, da li je pametno, lutati po mraku i upuštati se u avanture, idući za onima koji vas vode za mrtvačkim kolima? Naravno da to nije ni logično, ni pametno, nego je logičnije i pametnije vidjeti stvarnost i prema njoj udesiti svoje držanje. A realna stvarnost jeste ova: Naša sudbina vezana je za sudbinu italijanskog naroda i jedino pomoću Rima mi možemo doći do mira, do reda i do blagostanja. Ko drugačije misli taj se ljuto vara. Uostalom, skora budućnost dokazaće da li je istina ovo što govorim, a ja vam kažem unaprijed da je istina. Sad zavisi od vas hoćete li produžiti u neizvjesnost stranputicom ili ćete izaći na pravi put. Što se mene lično tiče sve mi je jedno uradili vi ovako ili onako, jer ja lično niti gubim niti dobijam. Ali velika nesreća, koja snađe

crnogorski narod i koji prouzrokovaoše tuđi agenti i bezumni Crnogorci, jako me boli, pa se bojim da ne nastupe i druge slične nesreće.

Kao Crnogorcu dužnost mi nalaže da skrenem pažnju na realne činjenice, da vam rečem istinu kako biste sami sebe i narod crnogorski spasili od novih eventualnih nesreća, jer nesreće, bilo je mnogo i premnogo.

D.r. Ivan Jovićević ³⁸.

Među prvacima iz redova Crnogorske stranke, koji su tokom 1942. godine, pisali u listu „Glas Crnogorca“ i koji su se deklarirali kao otvoreni protivnici komunističke revolucije i NOB-a bio je i dr Ivan–Ivo Jovićević. On je tada spadao u red onih zele-naša i federalista koji su prihvatili kolaboraciju sa italijanskim okupatorom i politički i koji su propagando djelovali protiv partizanskog NOP-a. Zagovarao je uspostavu jedinstvenog „crnogorskog fronta“ i pledirao da se Crnogorci oslobode „tuđih i štetnih ideologija“. Dr Ivo Jovićević, koji je bio i antikomunistički i antičetnički nastrojen, septembra 1942. godine „Glasu Crnogorca“, marionetskom listu, koji je izlazio pod kontrolom italijanske okupacione uprave, tvrdio je da se u Crnoj Gori zbila „velika narodna nesreća“, te da bi se ona zaustavila potreban je „moralni preporod“, koji se, po njegovom razmišljanju može postići *ako se povratimo onome starome moralu naših predaka, ako ugušimo u našim dušama zli duh demona, koji se uvuče podobiju jednog otrovnog polipa i stade hvatati po Crnoj Gori duše naroda i trpati ih u mrežu đavolu njegovim lji-gavim pipcima. Da, mi ćemo to postići ako se pokajemo, ako se preobrazimo i ako se svrstamo u redove jedne falange to jest u redove jednog jedinstvenog crnogorskog fronta, odbačujući za svagda sve tuđe, štetne, ideologije, jer one nas i uvukoše u ove*

³⁸ *Ibidem.*

*današnje naše nesreće. A to znači: na okup Crnogorci, preporođeni i urazumljeni*³⁹.

Dr Ivan–Ivo Jovićević je, krajem 1942. godine, objavio, na Cetinju, brošuru naslovljenu „Kojim putom Crnogorci“, u kojoj demonstrira svoja antikomunistička i antipartizanska uvjerenja, koja su proizvod njegove kolaboracije sa italijanskim okupatorom, ali i crnogorski nacionalizam, kao i istupanje protiv bjelaške (četničke) politike i njenih mentora. Kasnije je (1944. godine, nakon hapšenja od strane pripadnika NOVOJ–a dr Ivo Jovićević) obrazlagao pred isljednikom motive i razloge koji su ga opredijelili da napiše pamflet pod rečenim naslovom. Interesantno je da u tekstu navedene brošure, pored ostalog, dr Jovićević, uprkos nespornim njegovim zabludama i drugim predrasudama, pogotovo kad jednostrano, pristrasno, defetistički i neobjektivno govori o NOB–u, ipak, ističe istorijsko i stvarno (savremeno) postojanje crnogorske nacionalne posebnosti i emanira stavove o potrebi obnove državne nezavisnosti Crne Gore. Premda je i dr Jovićević, kao i značajan dio vođstva crnogorskih zelenaša, bio dugi period svog života i javnog angažmana, „zatočnik“ tradicionalističke, romanitičarske istoriografske škole i dinastičke političke ideologije Petrovića XIX i prvih decenija XX vijeka, oličenih u raznim oblicima njihovog „srbovanja“, ipak, je u on, u navedenoj brošuri, iznio i vlastito viđenje o povijesnom i modernom identitetu crnogorskog naroda i nacije, iako je u, nekim drugim tekstovima, zastupao malten dualistički stav prema crnogorskom nacionalnom identitetu.

U brošuri „Kojim putom Crnogorci“, (čiji tekst u originalu štampan broji 19 stranica, malog formata), dr Ivan Jovićević saopštava:

³⁹ Ivan Jovićević (I.J.), „Riječ istine“, *Glas Crnogorca*, Cetinje, godina I, broj 54, 13/26. septembar 1942, str. 2.

Pred ovim strašnim i bezumnim događajima koji se odigraše u nesrećnoj Crnoj Gori čovjek se mora upitati: što bi ovo, otkud i zašto ova velika narodna nesreća?! Kao i mnogi drugi ljudi i ja sam o tome razmišljao, tražio uzroke, kao god i način koji bi se morao upotrijebiti, pa da se slične nesreće u buduću ne bi mogle događati. Tražio sam, dakle, uzroke i našao sam ih; tražio način koji se mora upotrijebiti da se u buduću slične nesreće nebi mogle dogoditi i našao sam ga. Najprije ću iznijeti uzroke, a poslje označiti i način.

Glavni uzrok jeste stvaranje političkih stranaka koje su Crnogorce pomrazile, razdijelile na protivničke tabore i otrovale onu poštenu, bogobojažljivu, naivnu, čistu i patrijahalnu dušu crnogorsku. Pošto mnogima, osobito mlađim generacijama nije potpuno poznato kako su se i zašto pojavile političke stranke u Crnoj Gori; kao ni to kakvo je bilo psihološko stanje u zemlji prije pojave ovih političkih stranaka, to ću, u ovoj maloj brošurici, pokušati da objasnim i jedno i drugo, držeći se hronološkog reda.

U toku čitavih vjekova u Crnoj Gori postojala je samo jedna jedina političko vojnička stranka, a to je bila crnogorska stranka. Ona je imala svoju zastavu: krstaš bajrak, na kojemu je bilo napisano: „Za krst časni i slobodu zlatnu!“ Ovu zastavu nosili su najbolji crnogorski junaci i pod njom padali, zajedno sa ostalim crnogorskim vitezovima. Padali su ali i vaskrsavali, jer su divnom pjesmom opjevani i slavu crnogorskog junaštva širom svijeta pronosili. Kao dokaz imamo mnogobrojna djela pjesnika, istoričara, pripovjedača, putopisaca i t.d., u kojima se svi ti pisci, bez razlike narodnosti, slažu u tome da je Crna Gora bila zemlja čojstva, junaštva, gostoprimstva i visokog morala. U ta slavna vremena kad je vladala ljubav – a bez ljubavi nema sreće ni u braku, ni u porodici, niti pak u nijednoj ljudskoj zajednici – ljubio je, poštovao je i gotov bio da na mucu pritekne u pomoć brat bratu, rođak rođaku, kum kumu, prijatelj prijatelju, Crnogorac Crnogorcu. Jednom riječju Crnogorci su disali jed-

nim istim duhom, duhom čojstva, viteštva i poštenja sve do 1907. godine, kada otpoče velika nesreća za crnogorski narod, koji ga i danas prati, jer se onda ubači, iz inostranstva, sjeme razdora i nemorala, a naime: obrazovaše se političke stranke.

Godine 1907. dakle, stvoriše se dvije političke partije, dva protivnička tabora, koji se krvavo zavadiše na veliku nesreću crnogorskog naroda. To su bili: klubaši i pravaši. Prvi su radili na tome da Srbija aneksira Crnu Goru, a drugi na tome da Crna Gora ostane samostalna država. Naziv: klubaši dolazi od engleske riječi „klub“ što znači: politička skupština, a naziv pravaši od riječi „pravi“, što je značilo pravi borci za prava crnogorskog naroda.

Borba između ove dvije političke stranke trajala je sve do dolaska austrougarske vojske u Crnu Goru, da se opet produži i poostri 1918 godine, ali onda one dobivaju druge nazive, klubaši se prozvaše bjelašima, usljed bijele hartije na kojoj je bio njihov program a pravaši se prozvaše zelenaši opet usljed zelene hartije na kojoj je bio napisan njihov program. Razne prilike, kasnije, primoraše zelenaše da izmijene naziv njihove političke stranke te se prozvaše federalisti, kojim se imenom i danas nazivaju.

Medjutim, pored ove dvije političke stranke, pojavi se i jedna treća, a to je komunistička, prouzrokovana jednom dugogodišnjom vještom propagandom, pomoću tajnih konferencija, raznih brošira i letaka.

A sad da vidimo kakve su bile posljedice, sa moralne tačke gledišta, za crnogorski narod, ovog uvoza iz inostranstva? One su zaista bile užasne, jer ovaj uvoz razori, postepeno, karakter crnogorskog naroda, toliko ga otrova, toliko ponizi i ništavnim napravi, tako, da današnji Crnogorci ne liče ni počemu na one Crnogorce iz one slavne epohe kad u Crnoj Gori nije bila poznata nijedna druga stranka osim jedne jedine to jest crnogorske. Jer, zaista, danas nema više ljubavi, nema međusobnog poštovanja, nema povjerenja, nema čojstva, nema viteštva, nema

morala, nema ničega uzvišenoga, ničega crnogorskoga. I kad stari Crnogorci uporede negdašnji divotni i kao granit čisti i čvrsti hram crnogorskog čojstva, viteštva i morala; sa današnjim grdnim ruševinama oni moraju duboko uzdahnuti i gorko zaplakati.

Sad nastaje pitanje da li je moguće iz ovih grdnih moralnih ruševina podignuti ponovo onaj divni stari crnogorski hram? Mnogi će odgovoriti da je to nemoguće. Ja sam pak protivnog mišljenja, samo treba primijeniti potrebiti način, a taj način, tu medotu čitaoci će naći pri kraju ove brošure. Ali prije nego dođemo do toga zaključka potrebno je uprijeti prstom na one koji prouzrokovашe mnogobrojna zla i nesreće crnogorskom narodu, kako bi on dobro razumio i dobro svatio ko su njegovi neprijatelji. A ti narodni neprijatelji, na koje ja ovdje prstom upirem, jeste crnogorska inteligencija. Ovo tvrđenje izgleda nevjerovatno, paradoksalno, jerbo je inteligentna omladina smatrana kod svih kulturnih naroda, kao velika narodna nada i uzdanica. Usljed toga i država i pojedinci radili su sve što im je bilo moguće da se školuje što veći broj omladine. Tako je bilo i u Crnoj Gori, jer i država i pojedinci ulagali su velike napore da se školuje što veći broj crnogorske omladine. U tome pravcu pojedinci su radili tako reći i više nego što im je bilo moguće, pošto su od usta odvajali, pa na pazare svoje proizvode prodavali, živjeli u oskudicama i zaduživali se, ali su živjeli i u nadi da će njihovi sinovi biti, ne samo njihov ponos i uzdanica, nego ponos i uzdanica čitavog naroda i države. Ovi napori i države i pojedinaca bili su potpuno opravdani jer, za boga: „znanje je sila, znanje je moć!“ Pa se je nada morala polagati da će to znanje i ta sila biti od koristi, ne samo pojedincima, nego i cjelini to jest narodu i državi. Na žalost dogodilo se je obratno, jer ta crnogorska omladina, ta crnogorska inteligencija, u mjesto da se bori za narodna prava i narodne interese, borila se je i radila isključivo za njene lične interese. I istorija će rad crnogorske

inteligencije zabilježiti crnim slovima, usljed toga, što nije vodila računa o narodnim interesima, što je primoralo crnogorskog seljaka da ustane na oružje u odbrani svojih prava i svoje petvijekovne slobode. Ona će pred istorijom biti odgovorna za sve crnogorske nesreće, pa i ove današnje, jerbo da je ostala slobodna crnogorska država, ne samo što se u njoj komunizam nebi mogao razviti do ovakvog stepena, nego se on u opšte nebi mogao ni pojaviti. A što se dešava 1941. godine? Zlo i nesreća koju ste preživjeli i koju preživljavate. Dogodi se opet izdajstvo naspram crnogorskog seljaka, izdajstvo strašno i krvavo, pred kojim blijedi izdajstvo pređašnje crnogorske inteligencije. Ali i ovoga puta, kao i onoga prvoga, opet se diže crnogorski seljak, sa puškom u ruci, i ako dosta kasno, da brani svoja prava i svoju slobodu. Istorija se dakle ponavlja, ponavlja se u nesreći, ponavlja se i u borbi. A kao zaključak moramo priznati da je crnogorska inteligencija iznevjerila nade koje su se u njoj polagale, jer je izdala crnogorskog seljaka i ustala protivu njegove slobode i njegovih interesa, kao i to da se buduća crnogorska omladina mora školovati pod strogim nadzorom, kako bi se od nje stvorila jedna nacionalna i patriotska inteligencija, koja će biti prožeta narodnim duhom i narodnim interesima, a ne nikako duhom nekakve internacionale, pa da ne bude izmećar tuđih interesa kao što je bila ova dosadašnja.

Sad je pak potrebno da vidimo iz bliže zašto je buknula bezumna revolucija 1941. godine. Svi ćete se vi, crnogorski seljaci, koji posjedujete zdravi razum, samnom složiti u tome da smo mi Crnogorci mogli prebroditi ovu veliku svjetsku krizu bolje i lakše od svih drugih okupiranih naroda. Pod pokroviteljstvom prijateljskog italijanskog naroda, mogli smo u potpunom miru iščekati završetak rata. A što se tiče sudbine Crne Gore u buduću, ona će biti riješena za zelenim stolom, onako kako to pobjednik odluči. Narod crnogorski dakle nije mogao, nemože, niti će moći, izmijeniti stanje stvari nikakvim nasilničkim radom, budući da je on

jedan mali, siromašni i, kao takav, nejak narod. Jedino poštenim, pametnim i dostojanstvenim držanjem mogao je steći opšte simpatije moćnih i velikih. Ja vjerujem da je ovakvoga mišljenja bilo 70% od crnogorskog stanovništva, budući da je ovakvo rezonovanje svatao i najprosječniji zdravi razum, a Crnogorci nijesu glupi. Međutim, jedno 30% od crnogorskog naroda bilo je protivnog mišljenja i ono je pokrenulo bezumni ustanak u Crnoj Gori, čije su posledice bile užasne. Sad nastaje pitanje ko su bili ono 30% koji su mislili drugčije nego ono 70% i zašto su ustanak pokrenuli? Jedno 20% bili su rusofili, odnosno komunisti ili njihovi simpatizeri, a ono 10% anglofili, odnosno agenti engleskog kapitala. Ove dvije frakcije i ako su imale potpuno različite ideje i ciljeve, koje nijesu htjele u početku jedna drugoj otkriti, nego su igru započele igrati lukavo i zatvorenih karata, ipak se složiše u svojoj izdaničkoj akciji naspram svoje rođene majke, namučene Crne Gore, a za interese neprijatelja crnogorskog naroda. No i ako su ovi bijednici krili svoje planove, kao što zmija krije noge, meni su oni bili jasni onoga istoga dana kad je pukla najprva zlosrećna puška crnogorska na Košće, više Rijeke Crnojevića. Bilo mi je jasno da se je združila nedružina: komunisti i agenti engleskog kapitala, u namjeri: prvo da spriječe uspostavu crnogorske države, što je htjelo osujetiti sve njihove planove, a drugo da jedni druge iskoriste i upotrijebe u svoje svrhe, to jest u izvršenju njihovih suprotnih ciljeva, a naime: komunisti da prigrabe vlast u njegove ruke i uspostave komunistički režim u Crnoj Gori, a agenti engleskog kapitala da sprovedu njihovu politiku, očekujući Englesku pobjedu. I jedni i drugi radili su dakle u potpunoj saglasnosti što se tiče ubijanja italijanskih vojnika i nevinih Crnogoraca, gajeći svoje sopstvene nade: komunisti pobjedu Rusije, a agenti engleskog kapitala pobjedu Engleske; očekujući sa nestrpljenjem da kucne željeni čas za ostvarenje njihovih planova. I tako, u toku čitavih mjeseci, oni su se lijepo slagali u njihovom zlikovačkom radu, a htjeli

su u tome razbojničkom, krvavom poslu i dalje složno raditi, da London nije učinio jedan nesmotreni akt a to je ovaj sledeći: On posla u Crnu Goru svoje izaslanike (koje komunisti ubiše) sa šterlingama i nalogom da se novac preda njihovim agentima, kao god i glavna komanda nad svim pobunjenicima, što ovi i zatražiše te tako otvoriše njihove karte. Komunisti ne biše lijeni nego i oni otvoriše njihove: skočiše na noge, pa budući jači i mnogobrojniji uzeše šterlinge, a što se tiče komande ne samo što glavnu ne dadoše agentima Londona nego im oduzeše i one komande koje su ranije imali, razoružaše ih i poslaše njihovim kućama. I kad se ove dvije frakcije zavadiše, oko vlasti i oko šterlinga, i pošto komunisti oteše pare i prigrabiše potpunu vlast, oni onda počеше sreda ubijati, sprovodeći jedan nečuveni teror protiv svakoga ko nije htio prikačiti petokraku zvijezdu i stupiti u njihove zlikovačke redove. Ovaj pokolj i strašni zulum crnogorski seljak nemoga i dalje podnositi te se on stade organizovati, najprije u Vasojeviće, a poslje postepeno i u drugim mjestima, te se tako stvori crnogorski narodni pokret, koji stupi u borbu protiv domaćih krvoloka i ostalih komunista, sakupljenih u Crnoj Gori iz drugih pokrajina bivše jugoslovenske države. Ovaj nacionalni pokret, u zajednici sa italijanskim vojnicima, uništi zlikovačku komunističku akciju u roku od tri mjeseca.

Evo ti istina pred očima crnogorski seljače! Evo ti istina, pa sad otvori oči i viđi kakvi su te zločinci i zašto podlo varali i vodili, najprije pomoću lažne propagande, a kasnije nasiljem, u sve veće zlo i nesreću. Da, viđi i razmisli, pa dodji do ubjedenja da će se morati čistiti zemlja crnogorska od svih mračnih tipova, raznih tuđinskih agenata i domaćih izroda, kako se nebi i u buduće dogodilo neko narodno zlo slično onima koje smo preživjeli. Jest, ali da bi se zemlja crnogorska očistila od narodnih neprijatelja, od tuđinskih najamnika i domaćih izroda, koji bi narod i u buduće mogli uvući u nove nesreće, radi njihovih ličnih koristi, nameće se pitanje što da se radi? E pa dobro da

se razgovorimo otvoreno, jasno, časno i pošteno, bez ikakve zadnje namjere, bez zaokolišavanja, nego onako po naški, po crnogorski, o tome pitanju što da se radi? I evo ja vas pitam:

Hoćemo li gubiti dragocjeno vrijeme u jalovom politiziranju: po kafanama, po skupštinama, po pazarima, na sjednicama, na putovima i na svakojem mjestu na kojemu se dva Crnogorca budu srela, kao što smo to u skoroj prošlosti radili?

Hoćemo li stvarati opet nove političke stranke, pa uskakati iz jedne u drugu, kao što skakavci skaču iz livade u livadu, mijenjajući u roku 24 časa naša politička ubjeđenja, poput kameleona koji mijenja njegovu boju čim osjeti i najmanji strah?

Hoćemo li dozvoliti da niče u negda zdravu i lijepu zemlju crnogorsku razno trnje, razni korovi i da se siju raznolika ništavna sjemenata, kao što smo to do skoro radili?

Hoćemo li i dalje pljuvati na sve one naše svetinje, na sve tradicije, na sve običaje, na sve moralne vrline, pa primati iz tuđine razne ništavluke kao što smo to u skoroj prošlosti radili?

Hoćemo li se i u buduće srozavati u svakom pogledu pa da, od negda viteškog moralnog i poštenog crnogorskog naroda, postanemo jedna bezbojna mizerna gomila, jedan pis milet, bez tradicija, bez ponosa i bez svoje slobode?

Hoćemo li i dalje ići onom stranputicom kojom smo do sada lutali, živjeći u međusobnoj mržnji i zavadi, služeći se podvalama, lažama, raznim smicalicama, pa čak i ubistvima?

I na ova pitanja ja vam odgovaram: Ne, ne nida Bog! Jer ako produžimo onom stranputicom, kojom smo lutali kao stado bez dobrog pastira, mi ćemo konačno propanuti i kao narod i kao ljudi. Pa kad je tako mi moramo napustiti dosadašnje naše lutanje, koje nas je guralo da upadamo u sve veće blato svakojakog ništavila i da se srozamo do ovoga sramnoga i zvjerskoga zločina kojega počinismo i pošteno ime crnogorsko obrukamo. Ali da bi smo okrenuli novim, ili bolje reći da bismo izašli na oni stari naš put, mi moramo uraditi sljedeće:

1—Pljunuti preko lijevog ramena, kao što kaže narodna izreka, pa se prekrstiti i Bogu pomoliti da odagna duh nečastivoga, koji se je u nama uselio, i da obasja razumom naš pomračeni um.

2—Odbaciti svaku politiku, jer politika i zametnu ono krvavo horo, koje poigra po nesrećnoj Crnoj Gori, pa se međusobno izmiriti i postanuti braća Crnogorci. Postanuti Crnogorci, jer mi prvenstveno nemožemo ništa drugo ni biti, pošto je Crna Gora naša majka od iskona.

3—Doći do saznanja da smo mi jedan mali narod, te kao takav, da nijesmo u stanju nikome nametnuti našu volju, a najmanje, naravno, putem zločina i bezobrazluka.

4—Svrstati se u miroljubive, poštene i vrijedne radnike, pošto bez motike, osobito seljak, niti ima niti može ljeba imati.

5—Povratiti se natrag, ka onome starom crnogorskom čojstvu, poštenju i moralu, pomoću kojega ćemo moći, s vremenom, uspjeti da se zaborave naši današnji krvoločni podvizi i da se dobije ponovo naklonost italijanskog naroda, kao god i drugih velikih i kulturnih naroda.

6—Odbaciti naše lične ambicije i potčiniti svoje lične interese interesima svojega naroda, a ne kao što smo u prošlosti radili, to jest dovijali se na sve moguće načine, više puta nepoštene, samo da bismo mogli ostvariti naše lične prohtjeve, ne vodeći o narodnim interesima nikakvog računa, što je, u ostalom, i prouzrokovalo ovu našu veliku opštu nesreću,

A hoćemo li mi moći pobijediti sami sebe, odnosno naše zle navike i političke strasti, to će dokazati skora budućnost. Ja pak vjerujem da izvjestan broj naših političara to neće moći uraditi, jer smatram da su oni prožeti ništavilom, a egoizmom i politiziranjem potpuno zaraženi, isto onako, kao što su naši komunisti zaraženi sumanutim idejama nihilizma.

Iz gorenavedenoga vidjeli smo dakle ko prouzrokovao i zašto veliku crnogorsku nesreću. Ostaje nam da rasvijetlimo još jedno pitanje, a to je da doznamo kome pripada ova nesrećna zemlja

crnogorska? Jer prema onome što se je u njoj događalo u toku od blizu 30 godina dalo bi se zaključiti da je ona res nullius (ničija zemlja) ili bolje reći da je ona prije svačija nego li crnogorskog naroda. Pošto je po njoj mogao nesmetano vršljati koje god htio i kako je god htio. Po njoj je svako mogao, po svome ćefu pljuvati kao da je bila jedna obična pljuvaonica. Međutim, mi moramo podviknuti jednom za svagda: da je Crna Gora zemlja crnogorska! Ona je zemlja crnogorska, zato, što se po njoj vjekovima prosipaše kosti crnogorske u svetoj borbi za slobodu i za čovječanska prava. Ona je zemlja crnogorska, zato, što njeni sinovi u dugoj i krvavoj borbi podigoše veličanstveni hram svojega viteštva, kojega oskrnaviše Cincari, Cigani, Jevreji i domaći izrodi. Ona je zemlja crnogorska zato što je narod crnogorski živeći u njoj vjekovima svojim zasebnim i mukotrpnim životom, stvori svoju zasebnu psihologiju, svoju zasebnu istoriju, svoju zasebnu književnost, svoje zasebno zakonodavstvo, svoj zasebni individualitet i napokon svoje zasebno crnogorsko ime.

I, na osnovu toga našega neospornog prava mi moramo podviknuti: Napolje iz Crne Gore svi oni koji nijesu pravi Crnogorci i iskreni borci za prava i za slobodu crnogorskog naroda! Međutim, nije dovoljno samo podviknuti, pa da se Crna Gora očisti od kukolja, nego zato treba imati i potrebitu snagu i moć. A da bi se ta snaga i moć imala, mi se moramo svrstati u jedan jedinstveni front, to jest u crnogorski front.⁴⁰

Dr Ivan-Ivo Jovićević, u nastojanju da opravda razloge, sadržinu, smisao i društveno-politički kontekst, zašto je napisao i objavio navedenu brošuru „Kojim putem Crnogorci“, te da istakne da je bio protiv četničke vojno-političke organizacije i propagande i četničkog „pohoda na Bosnu“ i objasni razloge

⁴⁰ Dr Ivan Jovićević, *Kojim putem Crnogorci*, štamparija „Obod“, Cetinje, 1942, str. 3–19.

zbog čega je vođstvo zelenaša iz redova Lovćenske brigade brigadira Krsta Popovića odbilo da pošalje svoje trupe u Bosnu da se bore protiv partizana i NOP-a, o tome svjedoči:

Poslije odstupanja vojničkih partizanskih snaga u Bosnu nastupila je era četničkog trijumfa, jer pošto su uspjeli da potisnu iz Crne Gore komunističke snage ostalo im je još samo to da unište i federalističke stranke u srezovima cetinjskom i barskom pa da preuzmu potpunu vlast u Crnoj Gori, očekujući dolazak engleske vojske i kralja Petra. Oni su u ovome pravcu radili na sve moguće načine, a najviše time što su Italijanima dokazivali da „Komanda Lovćenske brigade“ šurjuje sa komunistima, da je među komunistima sin Krsta Popovića veoma ugledna ličnost, da je Lovćenska brigada izdala pokret protiv komunista, jer nije htjela protivu njih voditi borbu izvan granica Katunske nahije itd. itd. i zaključujući svagda sa traženjem da se oduzme komanda Krstu Popoviću, kao nesigurnom čovjeku i da se njegova vojska stavi pod komandom Blaža Đukanovića. U ovome pravcu mnogo je potpomagao četničke organizacije vladika Joanikije kao i svještenik Marković i Uskoković. Vladika je neprestano sa Blažom Đukanovićem, krstario po narodu i neumorno agitovao, a svugdje gdje je dolazio priređivani su im bogati banketi. Tako isto „Komanda Lovćenske brigade“ nalazila se u neprestanoj opasnosti da bude likvidirana, pa se je morala uvijati na sve moguće načine da četnici ne preuzmu vlast i u srezovima: cetinjskom i barskom. Četnici su dolazili u masama na Cetinje, u automobilima na kojima su se nalazili puško-mitraljezi, njihova crna zastava sa mrtvačkom glavom, a oni svi sa četničkim kapama, na kojima su bile mrtvačke glave, naravno svi bradati, crni i strašni, crniji i strašniji i od samih fašista, tako da ulijevaju strah i trepet kod narodnih masa i da dokažu narodu da su oni sila, da su oni vlast u Crnoj Gori i da narod mora prilaziti njima i nikome drugome. Oni su

pokušali da prokrstare i kroz Katunsku nahiju, ali vojska Krsta Popovića to nije nikako dozvoljavala, nego ih je vraćala natrag. Četnici su radili i u pozadini, da se kod omladine, pa čak i kod djece, organizuju četničke formacije. Šef ove propagande bio je učitelj Kontić, kojega smo prozvali „Gobels“. Njemu je bila stavljena na raspoloženje jedna sala u Vladinom domu u kojoj je okupljao gimnaziste i drugu omladinu, držao im predavanja i dijelio šajkače, sa mrtvačkim glavama. Ova četnička akcija kod omladine, jako me je razjarila te sam riješio da stupim u akciju i da je kontroliram. Zato sam napisao brošuricu: Kojim putem Crnogorci, čija je tendencija bila stvaranje crnogorskog fronta, te sam poručio u Podgoricu kapu crnogorsku sa slovima na tapalaku: C i F znači: crnogorski front. Novac za štampanje pozajmio sam u Krsta Popovića i tako u jednoj sobici Lovćenske brigade počeo sam okupljati crnogorsku omladinu, a to su većinom bili komunisti, ili njima simpatizeri, te se je u redove crnogorskog fronta upisalo oko 200 omladinaca, a za taj moj rad dobijao sam 1000 lira mjesečno od Komande Lovćenske brigade, te sam sa penzijom imao 2000 lira mjesečno.

Međutim, nastupio je jedan događaj koji mi je spriječio dalji rad na okupljanju omladine u redove Crnogorskog fronta, a to je odluka četnika da idu protivu partizana u Bosnu. Glavni agitatori za ovaj vojnički pohod bili su braća Jovičević: Stevo i Savo, koji su neprestano od početka radili na osnivanju četničkih organizacija. Biroli je činio pritisak na Krsta i na Novicu, a oni su dva donosili sve odluke u komandi Lovćenske brigade, prijetili da će staviti vojsku odreda pod komandu Đukanovića i Lovćensku brigadu potpuno likvidirati, ako se ne pošlje u Bosnu 3–4 stotine vojnika pod komandom Baja Stanišića. Kad sam vidio da su se Krsto i Novica uplašili i da se kolebaju kako da postupe, istupio sam sa potpunom mojom energijom koju sam posjedovao, stao da vičem i da lupam

šakom po piscem Krstovom astalu, govoreći da bi šiljanje vojnika u Bosnu iz Lovćenske brigade bilo izdajstvo i nepotrebno prolivanje krvi i da Lovćenska brigada nikako ne smije popustiti na zahtjev Birolija, pa neka sve nas internira ili strijelja, posle čega sam sio i napisao moj protest, kojega sam obrazložio, predao ga Krstu i on se sada nalazi u njegovoj arhivi, i predložio mu da se odma sazove jedna konferencija zelenaša odnosno crnogorskih federalista, i da se pošlje za Petra Plamenca, koji se nalazio u Crmnicu. I Krsto i Novica usvojili su moj predlog te se je, zaista, okupila konferencija federalista, 20–30 ljudi, pred kojom sam iznio sve razloge protivu pohoda na partizane u Bosni i svi su prisutni odobrili moje gledište, a u toliko je stigao i Petar Plamenac koji se takođe bio odlučio protivu pohoda u Bosnu i da će se sva vojska Lovćenske brigade pobuniti, ako se odustane od predloga da se iz njenih redova šalje vojska u Bosnu. Kad je Birol primio ovakav odgovor nije odustao od namjere da pomoću prijetnja i nasilja šalje vojsku u Bosnu iz odreda Krsta Popovića. Jest, ali Đukanović i kompanija bili su razjareni, pa su predložili Biroliju da odmah uhapsi Petra i mene, jer smo mi osujetili pohod na Bosnu, govorili su oni, a tako isto i Novicu budući, da je on savjetnik Krstov glavni, pa kad Krsto ostane sam, bez savjetika i bez pomagača, da će on onda možda i popustiti. I tako su nas trojicu i poslali na Miločer, ali sa tim nijesu ništa dobili, jer Krsto je ostao čvrsto pri donesenoj odluci, to jest da se ne šalje ni jedan vojnik iz njegove brigade u Bosnu. A kad smo u Miločer doznali da su partizani potukli četnike i Italijane to je za nas bila velika radost i te večeri Petar i Novica dobro su se ponapili vina, a ja ga uopšte ne pijem. Novica je ostao, čini mi se u Miločer jedan mjesec, Petar dva, a ja sam ostao tri mjeseca i kad su me doveli na Cetinje, Italijani su mi naredili, da iz Cetinja ne smijem izlaziti i da se politikom nikako nesmijem baviti, jer u protivnom slučaju biću

*najstrožije kažnjen. Postupio sam po naređenju jer sam morao.*⁴¹

Pojedini zelenaški prvaci, iz redova Crnogorske stranke, u to vrijeme, nastoje propagandno da djeluju i da pokušaju izdejstvovati da se poštuje tradicija viševjekovne crnogorske državnosti i ističu da je Crna Gora bila jedan od *Pijemonta Srpstva* te da u budućoj srpskoj ili jugoslovenskoj državi (ako se bude stvarala) Crna Gora treba da dobije status ravnopravne federalne jedinice, ako već ne može imati primat u „Srpstvu“. Zelenaši insistiraju da se ne mogu pomiriti sa bjelaškom ideologijom, koja Crnoj Gori i Crnogorcima nameće podređeni, inferiorni, položaj u Jugoslaviji, što je bila praksa tokom 22-godišnjeg postojanja KSHS/Kraljevine Jugoslavije pod vlašću dinastije Karađorđevića. Zelenaši su svoju političku ideologiju temeljili na ranijim aharhonim i nerealnim pretenzijama i projekcijama knjaza i kralja Nikole Petrovića, koji je više decenija, po ugledu na model italijanskog ujedinjenja, propagirao koncept srpskog i jugoslovenskog ujedinjenja sa Crnom Gorom kao Pijemontom i njenom dinastijom kao vođom Pijemonta. Naime, jedan od prvaka Crnogorske stranke Dr Ivan-Ivo Jovićević (politički savjetnik sa činom majora u Štabu Lovćenske brigade Krsta Zrnova Popovića) oglašava se 17. januara 1943. godine preko marionetskog „Glasa Crnogorca“ (koji se nalazi u italijanskim i četničkim rukama), pokušavajući unekoliko parirati četničkoj akciji i propagandi u pogledu Crne Gore, u autorskom članku pod naslovom „Dva pijemonta“ pokazuje da je zarobljenik romantičarskog pogleda na prošlost (kulta mita) i svoje ideološke predstave prošlosti prenosi na politički teren, manifestujući na određeni način i izvjesne rasne predrasude i antisemitske pobude.

⁴¹ Mr Jadranka Selhanović, „Dokumenta o isljeđivanju dr Iva Jovićevića (1944)“, *Crnogorski anali*, Cetinje, decembar 2014, godina II, broj 7–8, str. 138–139.

Jovićević u tome članku piše da je italijanski narod srećan što je imao samo jedan Pijemont, a da je srpski narod vjekovima imao dva Pijemonta i da su ti Pijemonti – Crna Gora i Srbija (u prošlosti Duklja/Zeta i Raška), koji su se dugo takmičili za primat u Srpstvu, te postojanje dva Pijemonta (Srbije i Crne Gore) predstavljala je za srpski narod „veliku nesreću“, kako navodi Jovićević⁴². On se zalaže da postoji samo jedan Pijemont u Srpstvu i da to bude Crna Gora. Jovićević piše da je Zeta/Crna Gora vremenom bila predvodnik borbe za oslobođenje srpskog naroda, pa dodaje i da je *Crna Gora u toku vjekova bila jedini i pravi Pijemont srpskog naroda*⁴³. Jovićević navodi da je Versajskim mirom (1919–1920) Srbija dobila primat u Srpstvu i Jugoslovenstvu i stekla upravljačku moć u jugoslovenskoj državi. Jovićević tvrdi da je Jugoslavijom upravljao *ništavni bizantijski duh i tako propade Aleksandrova Kraljevina usljed toga što je njom upravljao onaj ništavni duh cincara, cigana i jevreja*⁴⁴. Jovićević nastoji da se predstavi kao tumač ratnog programa i cilja crnogorskih zelenasa (jednog dijela Crnogorske stranke) i objašnjava razlike i borbu između njih i bjelasa. Jovićević u tom smislu piše da je uzrok te borbe nadmetanje oko toga ko treba da bude Pijemont Srpstva: Srbija ili Crna Gora. On ističe da zelenasi traže da Crna Gora bude Pijemont, kao „legalni nasljednik Zetskog Pijemonta“, da joj to istorijski pripada i da su zelenasi ubijeđeni *da srpska Država ne bi bila kratkog vijeka kao Aleksandrova Kraljevina, već naprotiv ona bi bila dugovječna budući da bi sa njom, kad bi Crna Gora postala Pijemont, upravljao onaj državotvorni duh strarih Zećana i Crnogoraca, koji je znao i u najkritičnijim momentima sačuvati*

⁴² Dr Ivan Jovićević, „Dva Pijemonta“, *Glas Crnogorca*, br. 86, Cetinje, 17. januara 1943, str. 2.

⁴³ *Ibidem*.

⁴⁴ *Ibidem*.

opstanak svoje države. A njihova pak moralno-politička ideologija za preporod naroda počiva na bazi ideologije Gorskog Vijenca. Pa, na osnovu gorenavedenih istorijskih prava i na osnovu svoje ideologije, ideologije visokog morala, poštenja, čojstva i viteštva, zelenaši zahtijevaju u interesu srpskog naroda, da Crna Gora bude Pijemont, kao što je to bila u toku vjekova, ili da bar Crnogorci dobiju ravnopravnost na osnovu federativnog uređenja buduće srpske ili jugoslovenske države.

Ideologija bjelaša potpuno je suprotna ideologiji zelenaša, jer ona ne prihvata nikako ideju da Crna Gora postane ponovo Pijemont, pa čak ona ne prima ni to da Crnogorci dobiju ravnopravnost, niti da baza preporoda bude ideologija Gorskog Vijenca, nego hoće pošto poto da Srbija bude Pijemont, i da Crnogorci ostanu u podređenom položaju kao što su bili u dobu od 22 godine, sa čime se zelenaši ne mogu nikako pomiriti.

Pošto stvari stoje ovako, a pošto je neophodno potrebno zbliženje između zelenaša i bjelaša, to apelujem na sve bjelaše da usvoje minimum od zelenaških zahtjeva, a taj minimum to je da se prizna crnogorskom narodu ravnopravnost u svakoj ljudskoj zajednici. Ako se, na ovoj osnovi ne dođe do izmirenja i saradnje moglo bi se jednoga dana dogoditi da se čorba i bjelaša i zelenaša pomiješaju u jedan veliki crveni kazan ili da se desi neka druga nesreća, a u tom slučaju bjelaši bi snosili odgovornost i pred narodom i pred istorijom jer mi zelenaši pružamo iskreno ruku za izmirenje.

Po mom dubokom ubjeđenju ovo je jedini način na koji bi se mogao otpočeti jedan pozitivan rad, na osnovu vođenja svoje sopstvene politike, a na bazi iskrenog prijateljstva sa italijanskim narodom, koji je, u našoj nesreći, pokazao iskreno prijateljstvo i blagonaklonost. Jovićević na kraju umoljava Boga da ovaj apel ne ostane mrtvo slovo na hartiji⁴⁵ i da razum pobijedi

⁴⁵ Ibidem.

*pomračeni um i da umjesto nesloge u narodu nastupi sloga a mjesto mržnje bratska ljubav, tako da se u našim međusobnim odnosima držimo onog hrišćanskog pravila: ne učini drugome što ne želiš da i drugi tebi učini*⁴⁶.

Zelenaške zahtjeve, oko buduće srpske ili jugoslovenske države, definitivno je isključivao četnički pokret i njegovo rukovodstvo, koji je insistirao na stvaranju Velike Srbije, a koja bi apsorbirala u sebi Crnu Goru i u kojoj nije bilo i nema mjesta za bilo koju i kakvu crnogorsku državnu i drugu posebnost. Uspostavljanje Jugoslavije po četničkom programu bilo je drugorazredno i fakultativno i jedino moguće ako bi Srbi i Srbija u njoj imali hegemonu ulogu.

Vođstvu crnogorskih zelenaša, poslije oslobođenja zemlje od okupatora, u pobjedničkoj euforiji, od strane komunista, u cilju njihove satanizacije i osude, kao poraženih u ratu, izrečene su brojne i teške optužbe i presude za „izdaju naroda“, „pomaganje okupatoru“ itd. Tokom policijskih i sudskih isljeđivanja i sudskih procesa, i nakon osude, izdržane, smanjene ili oproštene kazne (pomilovanja) i puštanja na slobodu, pojedini zelenaši su tvrdili da su sarađivali sa okupatorom u interesu vlastitog naroda i da su mu pomagali i štitili ga od represalija okupatora. Na taj način su pokušali opravdati svoju realnu kolaboraciju sa italijanskim i njemačkim okupatorom (1941–1944), koja ih je kod crnogorskog naroda ozbiljno kompromitovala i objektivno u mnogo čemu diskreditovala. Međutim, i pored te krupne činjenice, o nekim konkretnim humanim postupcima pripadnika zelenaškog vođstva, preduzetim u cilju „spašavanja naroda“, kako su oni kazivali, u vrijeme ratne okupacije Crne Gore (1941–1945), kada su lideri zelenaša kolaborirali sa italijanskim i njemačkim okupatorom, svjedoči i jedan od bliskih saradnika (političkih savjetnika) generala Krsta Zrnova Popovića, član

⁴⁶ *Ibidem.*

njegovog štaba u rangu majora doktor pravnih nauka Ivan–Ivo Jovićević (ujak istaknutih komunista, učesnika NOB–a i revolucionara braće Peka, Vlada i Milutina Dapčevića), bivši crnogorski diplomata i dugogodišnji politički emigrant, istaknuti zelenoš, dugogodišnji član Crnogorske stranke i poslanik (član predsjedništva) Petrovdanskog sabora 12. jula 1941. godine na Cetinju. Naime, dr Ivan–Ivo Jovićević⁴⁷, u pismu Aleksandru Rankoviću, potpredsjedniku Saveznog izvršnog vijeća Jugoslavije, poslanog iz Češljara (Rijeka Crnojevića) 14. IX 1962. godine, u toj, svojevrsnoj ličnoj i političkoj ispovijesti, ali i molbi da mu se prizna pravo na korišćenje ranije stečene penzije, navodi i sljedeće:

Vojni sud osudio me je na Cetinju 9. maja 1945. godine na 15 godina robije i gubitak časnih prava, a istovremeno konfiskovao je ovu moju penziju. Ali što je najgore on me je proglasio izdajnikom i neprijateljem moga naroda zato što sam sarađivao sa okupatorom.

Istina je da sam sarađivao sa okupatorom, ali postoji saradnja i „saradnja“. Ja sam sarađivao sa okupatorom u onoliko ukoliko sam bio ubijeden da je moja saradnja bila u interesu moga naroda, kao na primjer uspostava slobodne i nezavisne crnogorske države za koju sam se borio od 1907. godine, kada su se u Crnoj Gori pojavile dvije političke stranke „pravaši“ i „klubashi“. Ja sam pripadao stranci „pravaša“, koja je 1918. godine dobila ime „zelenoška stranka“ zato što su pripadnici ove stranke glasali na zelenoj listi, a pripadnici klubashke stranke na bijeloj listi – „bjelaši“. Zelenaška stranka dobila je napokon naziv „federalistička“. 1916. godine otputovao sam sa kraljem Nikolom u Francusku, zatim bio u Italiji i produžio borbu, a kad su me iz Italije protjerali pošao sam u Sovjetski savez krajem

⁴⁷ Ivan–Ivo Jovićević je govorio i pisao francuskim, italijanskim i ruskim jezikom i bavio se i prevodilaštvom, posebno sa francuskog jezika.

1923. godine da molim za rusku zaštitu. Bio sam primljen od strane Čičerina i zamolio da bi mi se dala izvjesna novčana pomoć sa kojom bi se mogao prebaciti iz Carigrada sa 80 Crnogoraca koji su se tamo nalazili, pa da produžim borbu za uspostavljanje crnogorske države, ali u ovom poslu nijesam uspio⁴⁸. Jovičević potom saopštava da se vratio iz egzila u Crnu Goru, zbog čežnje prema rodnoj grudi, u kojoj je potom nastavio da živi. Vezano za svoju političku aktivnost tokom italijanske i njemačke okupacije Crne Gore Jovičević naglašava: *A sad ću dokazati da sam energično ustajao protiv svake odluke okupatora kad sam stekao ubjeđenje da je odluka uperena protiv interesa moga naroda*⁴⁹, te u tom smislu dodaje da su mene Italijani internirali na Miločer, gdje su me zadržali pet mjeseci⁵⁰ usljed toga što je bio javno i jasno protiv namjere guvernera Pircia Birolija da pošalje u borbu protiv partizana u Bosni crnogorski nacionalistički odred vojske, koja se nalazila pod komandom Krsta Popovića⁵¹. Zatim potencira da crnogorska nacionalistička vojska pod komandom Krsta Popovića nije otišla u Bosnu da se bori protiv NOB-a i partizana, te da je sam Jovičević u tome igrao važnu ulogu, a da je ta vojska kojim slučajem otišla u Bosnu *i onda se htjelo prolići mnogo više krvi našega naroda, a ionako se, nažalost, prolilo mnogo i mnogo*⁵². Iza toga Jovičević precizira: *Za vrijeme okupacije uzeo sam bio za princip da se spasavaju glave crnogorske, bez obzira na to ko je kojoj političkoj stranci pripadao*⁵³ i navodi da je u mnogim

⁴⁸ Dr Ivo Jovičević, *O ljudima i događajima – sjećanja jednog federaliste*, (priredili Vladeta Cvijović i prof. Nikola Jovičević), Obod, Cetinje, 1995, str. 201–202.

⁴⁹ *Ibidem*, str. 202.

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

slučajevima u tome uspijevao. Kao primjere svog rada za vrijeme okupacije, on je naveo:

1) *Spasao sam od sigurne smrti 12 seljaka iz sela Dobrska župa, Češljari i Zagora, a to su bili članovi partizanskog odbora;*

2) *Izvukao sam iz zatvora Matiju Milanovića iz Dobrske Župe i on sada živi kao penzioner u Titogradu.*

3) *Spasao sam od sigurne smrti Filipa Petričevića iz sela Meterizi koji se nalazio na Tepe kod Skadra zajedno sa izvjesnim brojem naših interniranih ljudi koje su Italijani strijeljali, a njega pustili na slobodu, te je došao kući, a sada radi u fabrici na Rijeci Crnojevića.*

4) *Spasao sam također od sigurne smrti moju sestru Milicu Dapčević, majku Peka Dapčevića, kod koje su karabinjeri prilikom premetačine u kući našli Pekov revolver pun metaka i da nije u toku noći stiglo pomilovanje iz Rima, ona je htjela biti strijeljana u 6 sati ujutro kao što je sud bio donio odluku. Ovo pomilovanje izdejstvovala je bivša italijanska kraljica Jelena, moja i moje sestre rodica;*

5) *Spasao sam život Simu Vrbici, zubnom tehničaru na Cetinju, a sada u Beogradu, kojega bijahu opkolili karabinjeri sa bajonetima na puškama, jer su htjeli da ga uhapsu. On se nije se dao uhapsiti nego se junački borio⁵⁴ i tukao sa karabinjerima, pa su, nastavlja Jovičević, oni htjeli upotrijebiti bajonete, ali u tom trenutku Jovičević je slučajno naišao i, kako kaže, *spasao sam Sima da ga karabinjeri ne izbodu bajonetima, odveo ga u njegov stan i poslije nije ga niko uznemiravao⁵⁵.**

6) *Spasao sam od internacije Sima Đurića sa Cetinja na molbu njegove majke i njegove žene, koja je pošla sa mnom kod kolonela Gandinija, komandanta karabinjera, kojega sam ubijedio da Simo nije komunista, jer je za vrijeme bivšeg režima bio*

⁵⁴ *Ibidem*, str. 202–203.

⁵⁵ *Ibidem*, str. 203.

policijski činovnik na Cetinju (a znao sam da je simpatizer komunista), pa sam dodao i to da je njegov otac bio moj učitelj u osnovnoj školi u Rijeci Crnojevića, i molio da Sima oslobodi, što je Gandini i uradio;

7) Cetinjska policija za vrijeme bivšeg režima bila je napisala spisak komunista na kojemu se nalazio veliki broj naših omladinaca i ja sam taj spisak uništio da ne bi pao u ruke okupatora⁵⁶, eksplicira Jovićević. Pored ostalog, u nastavku pisma Rankoviću, on konkretizuje i sljedeće:

Za vrijeme četničke uprave, četnici su bili uhapsili izvjestan broj cetinjskih građana i optužili ih da su komunisti. Na protest porodica uhapšenih, njemačka komanda naimenovala je jednu komisiju od 4 člana u kojoj su bili dva zelenaša i dva bjelaša. Zelenaši smo bili ja i Novica Radović, a bjelaši Savo Radonjić i Pavle Vrbica.

Nama je bilo stavljeno u dužnost da damo mišljenje o zatvorenim ljudima, i dok smo ja i Novica Radović dali mišljenje da to nijesu komunisti, iako smo znali da su neki od njih bili komunisti i simpatizeri, i dali predlog da se puste iz zatvora, dotle su Savo Radonjić i Pavle Vrbica, naprotiv, tvrdili da su svi komunisti i da ih treba u zatvoru zadržati.

Njemačka komanda uzela je u obzir mišljenje nas zelenaša i uhapšene pustila je na slobodu⁵⁷.

U daljem tekstu rečenog pisma dr Ivo Jovićević negira kao neosnovane optužbe i osudu da je bio „narodni neprijatelj“ i „izdajnik“ za vrijeme okupacije Crne Gore, te, u tom smislu, ističe:

Ako se nađe i jedna osoba u Crnoj Gori koja će dokazati da sam ma kome za vrijeme okupacije učinio štete koliko vrijedi jedna dlaka sa glave, tražiću da budem privezan za stub srama i pretučen kao neprijatelj našega naroda.

⁵⁶ *Ibidem*, str. 203–204.

⁵⁷ *Ibidem*, str. 204.

A sada se nameće sljedeće pitanje: kad se uzmu u obzir ove moje radnje i druge slične zar se može za mene reći da sam bio izdajnik i neprijatelj svoga naroda i saradnik sa okupatorom u njegovu korist. Ne, zaista ovo ne može reći ni jedan nepristrasan, ozbiljan i pošten čovjek.

*Moja saradnja i saradnja mojih jednomišljenika „zelenaša“ sastojala se u tome da se oslonimo na Italiju kako bismo se od „bjelaša“ i četnika i onog predašnjeg režima oslobodili i uspostavili nezavisnu crnogorsku državu⁵⁸ sa ciljem da sa nama „zelenašima“ sarađuje naša omladina, tj. komunisti, pa sam ovo predložio Janku Lopičiću, poznatom komunisti iz Cetinja, koji je izdao knjigu „Ratni dnevnik“ iz koje se može vidjeti da sam predložio da bi u crnogorsku vladu sa nama zelenašima mogli ući članovi komunističke partije, na primjer Blažo Jovanović, Vešović⁵⁹ i Lazar Đurović⁶⁰. Zatim dr Ivo Jovićević, u navedenom pismu, iskazuje i određeno političko pokajanje i priznanje da je tokom rata pripadao „pogrešnoj politici“ i to obrazlaže i nastoji opravdati riječima: *Ova naša zelenaška politika bila je pogrešna zato što je bila separatistička, ali to nije bio zločin, jer ljudi imaju razna politička ubjeđenja*⁶¹.*

U nastavku pisma Jovićević komentariše sudsku presudu kojom je osuđen 9. maja 1945. godine na 15–godišnju robiju i gubitak građanskih i političkih prava. O tome on ispovijeda: *Pošto su nadležne vlasti uvidele da je ona bila ne samo isuviše drakonska, isuviše nepravedna, nego i strašna, to su me odmah pustili iz zatvora u kojemu sam ostao jednu godinu, četiri mjeseca i dvadeset pet*

⁵⁸ Podvukao N. A.

⁵⁹ Mirko Vešović.

⁶⁰ Dr Ivo Jovićević, *O ljudima i događajima–sjećanja jednog federaliste*, (priredili Vladeta Cvijović i Nikola Jovićević), Obod, Cetinje, 1995, str. 204–205.

⁶¹ *Ibidem*, str. 205.

*dana, umjesto da ostanem 15 godina kao što je sud bio riješio, povratili mi moje konfiskovano imanje, ali ne i moju penziju, a to je trebalo uraditi usljed toga što su moja imovina i moja penzija konfiskovane istim sudskim rješenjem*⁶². Nakon toga, Jovičević saopštava da je tokom 1951. godine poslao dvije molbe: maršalu i lideru jugoslovenske države Josipu Brozu–Titu i dr Ivanu Ribaru, ondašnjem šefu Prezidijuma, u kojima je molio da mu se omogući pravo glasa, o čemu je dobio pozitivno rješenje odlukom prezidijuma Narodne skupštine Jugoslavije od 9. VIII 1951. godine, u kojemu se na kraju izriče odluka *Da se Jovičević Ivo od daljeg izdržavanja kazne i gubitka građanskih prava oslobodi*⁶³. Međutim, iako je dr Ivan–Ivo Jovičević dobio odlukama nadležnih državnih organa i sudskih vlasti rehabilitaciju, ona, po njemu, nije bila potpuna, jer mu je bilo uskraćeno pravo na penziju.

⁶² *Ibidem.*

⁶³ *Ibidem.*